

หลักพระพุทธรูปสำเนา

ของ

นายสุชีวะ ปุณฺณานุภาพ

กระทรวงศึกษาธิการ

กรมการศาสนา

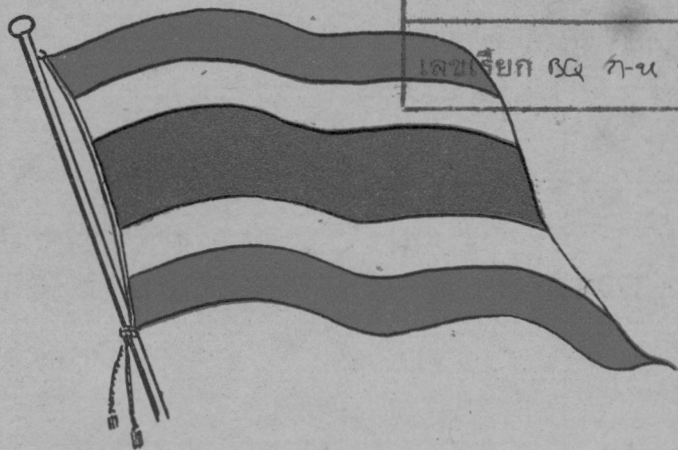
พิมพ์ครั้งที่ ๑

กันยายน ๒๕๒๐

ห้องสมุดวัดเขาบางทราย

เลขทะเบียน 00303

เลขเรียก BX ก-น ๑๕๓๐

เพลงชาติ

ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย
เป็นประชารัฐของไทยทุกส่วน
อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล
ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี
ไทยนี้รักสงบแต่ถึงรบไม่ขลาด
เอกราชจะไม่ให้ใครข่มขี่
สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี
เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัย ชโย

เพลงสรรเสริญพระบารมี

ข้าพระพุทธเจ้า

เอามโนและศรัทธา

นบพระภูมิบาล

บุญดีแรก

เอกบรมจักริน

พระสยามินทร์

พระยศยิ่งยง

เย็นศิระเพราะพระบริบาล

ผลพระคุณ ธิ รักษา

ปวงประชาเป็นสุขดำนต

ขอบันดาล ธิ ประสงค์ใด

จงสถุณต์

ห้วงวรฤทัย

ดุจถวายชัย ชโย

หลักพระพุทธรูปศาสนา

ของ

นายสุชีวะ ปุณฺณานุภาว

กระทรวงศึกษาธิการ

กรมการศาสนา

พิมพ์ครั้งที่ ๑

กนิยายน ๒๕๒๐

ให้เปล่า—ห้ามจำหน่าย

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมการศาสนา ได้จัด พิมพ์หนังสือ เรื่อง หลัก
พระพุทธศาสนาขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณา
แล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๒๐

วาทะ วาจาวิเศษ

(นายจรูญ วงศ์สาขัตถ์)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำปรารภ

หนังสือเรื่อง “หลักพระพุทธศาสนา” นี้ นายสุชีพ ปุญญานุภาพ เรียบเรียงขึ้นและมอบลิขสิทธิ์ให้มูลนิธิมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัยได้เคยจัดพิมพ์จำหน่ายแก่ศาสนิกชนผู้สนใจทั่วไปและบัดนี้ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการได้รับอนุญาตจากมูลนิธิมหาวิทยาลัยแล้ว

กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาแล้ว เห็นว่าหนังสือเรื่องนี้เรียบเรียงคำสอนอันเป็นหลักพระพุทธศาสนา ไว้อย่างย่อๆ พอเข้าใจง่ายเหมาะที่จะเผยแพร่แก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป จึงได้ขออนุญาตนำมาจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อแจกจ่ายแก่โรงเรียน สถานศึกษาและห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศ เพื่อนักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่สนใจจะได้ศึกษา กันคว้า และนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตสืบไป

กระทรวงศึกษาธิการหวังว่าผู้อ่านจะได้นำความรู้ที่ได้รับจากหนังสือเล่มนี้ไปใช้เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติตน

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง และ
เพื่อพัฒนาจิตใจให้เกิดสันติสุขในสังคม และเพื่อ
ความมั่นคงปลอดภัยแก่ประเทศชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์สืบไป.

วาทะ วาจาวิมล

(นายจรรยา วงศ์สายัณห์)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ ๑๗/๖๐/๒๕๖๐

สำนักงานมูลนิธิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ในพระบรมราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ถนนพระสมุทร พระนคร โทร 817881, 817790

วันที่ ๒ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

เรื่อง ร้องขอผูกพันหนังสือหลักพระพุทธรูปศาสนา

เรียน อธิบดีกรมการศาสนา

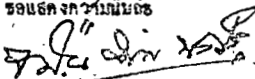
ข้างถึง หนังสือที่ ศธ. ๐๔๐๔/๔๐๔๐ ของวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๐

ถึงผู้รับทราบ หนังสือหลักพระพุทธรูปศาสนา จำนวน ๑ เล่ม

ตามหนังสือข้างถึงแจ้งว่า กรมการศาสนาได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือ
พิมพ์ใบตราสารและใบประกาศนียบัตรการศึกษาต่าง ๆ เพื่อแจกให้นักเรียนตามนโยบาย
ของรัฐบาล ได้พิจารณาหนังสือหลักพระพุทธรูปศาสนาของมูลนิธิมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ และร้องขอผูก
พันหนังสือดังกล่าวจำนวน ๕๐๐,๐๐๐ เล่ม เพื่อนำไปแจกจ่ายแก่นักเรียนทั่วประเทศ ดังรายละเอียด
จะแนบมาพร้อมนี้

มูลนิธิมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ได้พิจารณาแล้วไม่ขัดข้อง ขออนุญาตให้กรม
การศาสนาทำหนังสือเรื่อง "หลักพระพุทธรูปศาสนา" เพื่อพิมพ์ขึ้นโดยแพร่ไปจำนวน ๕๐๐,๐๐๐ เล่ม
พร้อมหนังสือแนบนี้ให้ส่งหนังสือหลักพระพุทธรูปศาสนา จำนวน ๑ เล่ม มาด้วยแล้ว.

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาวสมพร วัชร)

ผู้อำนวยการ

สารบัญ

๑. หลีกทั่วไป	๑
๒. หลีกเรื่องคนที่ประเสริฐ	๒
๓. หลีกพึ่งตนเอง ปฏิเสธการอ้อนวอน	๓
๔. หลีกความเชื่อถือ	๖
๕. หลีกเรื่องฤกษ์งามยามดี	๑๐
๖. หลีกเรื่องน้ำศักดิ์สิทธิ์	๑๑
๗. หลีกกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว)	๑๔
๘. หลีกไม่เบียดเบียน, ไม่ก่อเวร	๒๐
๙. หลีกเมตตากรุณาช่วยเหลือแผ่กัน	๒๕
๑๐. หลีกขันธ์ ความอดทน	๒๙
๑๑. หลีกมกน้อยสันโดษ	๓๒
๑๒. หลีกความสำเร็จผล	๓๖
๑๓. หลีกกัญญคุณทวีก	๓๗
๑๔. หลีกเรื่องการกลับตัว	๓๙
๑๕. หลีกกรรมสำหรับผู้ครองเรือน	๔๘
๑๖. หลีกปฏิบัติ ๓ ชั้น (ศีล, สมาธิ, ปัญญา)	๕๑

๑๗. หลักเรื่องอนัตตา	๕๓
๑๘. หลักอริยสัจ	๕๘
๑๙. หลักนิพพาน	๖๑
๒๐. หลักความไม่ประมาท, บัณฑิตมโหฬาร	๖๕

หลักพระพุทธศาสนา

๑. หลักทั่วไป

- (๑) "ไม่ทำความชั่วทั้งปวง"
- (๒) ทำความดี
- (๓) ชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว."

มหาปทานสูตร ๑๐/๕๗ ขัมมบท ๒๕/๔๐.

อธิบาย: สิ่งที่เราควรทำเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่นชื่อว่าความชั่ว. การไม่ทำความชั่ว คือ งดเว้นการกระทำที่เลวทราม หรือที่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนและคนอื่น. แต่เพียงงดเว้นความชั่วยังไม่พอ ต้องทำความดีอีกด้วย. ความดี คือ สิ่งที่ชอบธรรม อันเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่น. ตันหญ้างานหนักและสละในแม่น้ำไม่เป็นอันตรายแก่ใคร แต่ก็ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร คนที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น ซึ่งนับว่าเว้นความชั่วแล้ว ถ้าไม่ทำความดี คือ ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นที่ชอบธรรม ก็เหมือนตันหญ้างานหนักหรือสละนั้น และแม้เว้นความชั่วทำความดีแล้ว ถ้า

ไม่ชำระจิตใจให้ผ่องแผ้ว ก็เว้นชั่วและทำความดีไม่ได้
ตลอด เพราะยังมีได้ปรับปรุงจิตใจซึ่งเป็นต้นแก้วอย่าง
สำคัญที่จะให้เว้นชั่ว และทำดีได้อย่างแท้จริง การชำระจิต
ของตนให้ผ่องแผ้วนั้น หมายความว่าตั้งแต่อย่างต่ำจนถึง
อย่างสูงที่สุด คือทำกิเลสเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต มี
ความโลภ โกรธ หลงเป็นต้น ให้หมดไป.

๒. หลักเรื่องคนที่ประเสริฐ

“ผู้ถึงพร้อม ด้วยความรู้และความ ประพฤติ เป็นผู้
ประเสริฐในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.”

อรรถกถาสุตต ๑๑/๑๐๗.

อธิบาย: ความรู้หรือวิชาช่วยให้คนฉลาดสามารถ
แต่ถ้าคนมีความรู้อย่างเดียวไม่ปรับปรุง ความ ประพฤติ
(จรณะหรือจริยา) ให้ดี ก็ใช้ไม่ได้. คนมีความรู้อาจ
เป็นคนเลวทรามหยาบคายก็ได้ อาจโกงก็ได้ และโกง
เก่งกว่าคนโง่เสียด้วย. คนมีความประพฤติดี แต่ถ้าไม่มี
ความรู้ ยังเป็นคนโง่ ก็ยังชื่อว่าบกพร่อง, ต้องประกอบ
พร้อมทั้งความรู้และความประพฤติ จึงเป็นผู้ประเสริฐ.

เมื่อเป็นเช่นนั้น คนที่จัดว่าประเสริฐตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือต้องมีทั้งความรู้ดี ทั้งความประพฤติดี. พระพุทธเจ้าได้รับสรรเสริญว่า วิชชาจรณสมบรูณ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ จึงนับว่าทรงเป็นตัวอย่างที่ดีของเราทั้งหลาย. ในพระสูตรเดียวกันนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ผู้ที่น่าว่าเลิศกว่าคนเหล่านั้น (นับว่าเลิศได้) โดยธรรม ไม่ใช่เลิศโดยอธรรม. ดูก่อนวาเสฏฐะทั้งหลาย! เพราะว่า ธรรมเป็นสิ่งประเสริฐในหมู่มนุษย์ ทั้งในบัดนี้ และบัดหน้า” ด้วยเหตุนี้ แม้ความรู้ยังอ่อนอยู่บ้าง ด้วยเรียนยังไม่จบก็ดี เริ่มเรียนก็ดี แต่ความประพฤติที่ดีนั้น ควรให้มีอยู่เสมอ.

๓. หลักพึ่งตนเองปฏิเสศการอ้อนวอน

(๑) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงมีตนเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามั่งงอนเป็นทพงเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามั่งงอนเป็นทพงเลย.”

จกภควทตสูตร ๑๑/๘๔ ขันธสังยุต ๑๑/๘๓. มหาปวินิพพานสูตร ๑๐/๑๐๕

(๒) “ท่านทั้งหลาย จงดำเนินไปตามทางนั้น (มรรค ๘) ซึ่งจะทำให้หลงได้, ท่านดำเนินตามทางนั้นแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้, เราบอกทางให้เพื่อให้รู้ วิชิตอนลูกศร (คือกิเลส) ความเพียรเป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายควรทำเอง ตลาคดเป็นแต่ผู้บอก. ผู้หมั่นเพียร พินิจปฏิบัติตามจะพ้นจากบ่วงแห่งมาร.”

ธัมมบท ๒๕/๕๑.

(๓) “ถ้าฟังความปรารถนา จะทำให้จิตใจพ้นจาก อาสวะ คือกิเลสที่ต้องสั่นคานไม่ได้ เหมือนไก่ไม่กกไข่ ปรารถนาให้ลูกไก่ออกจากฟองอย่างเดียว ขอมไม่สำเร็จ.”

ใจความในสังยุตตนิกาย ชนธวรวรรค ๑๗/๖๔๕

(๔) “ดูก่อนคฤหบดี เราผู้ตลาคดไม่กล่าวความ ได้สิ่งที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ เจริญใจ ทั้ง ๕ นั้น คือ อายุ, ผิวพรรณ, ยศ, สุข, สวรรค์ เหตุความวิงวอนปรารถนา, ถ้าจัดได้เพราะความวิงวอนปรารถนาแล้วไซ้ ใครในโลกนี้จะพึงเสื่อมจากสิ่งไร. ดูก่อนคฤหบดี! อริยสาวกผู้ใคร่สิ่งเหล่านั้นนี้ ไม่ควรจะวิงวอนและ เพลิดเพลินยินดีสิ่งเหล่านั้นนี้ และ ไม่ควรทำความวิงวอน

ปรารภณนพราเสเหตุสิ่งเหล่านั้น อริยสาวกนั้นพึงปฏิบัติ
ข้อปฏิบัติที่จะให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้น."

ใจความในอนาถปิณฑิกสูตร มีอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ๒๒/๕๐.

(๕) "คนแต่ละเป็นทพของตณ คนอนใครเล่าพึง
เป็นทพได้ เพราะบุคคลทณคนคแล้ว บ่อมได้ทพ
ซึ่งได้โดยซาก."

ขัมมบท ๒๕/๓๗๐

(๖) "ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของจำเพาะ
ตน, คนอนทำคนอื่นให้หมดจดไม่ได้."

ขัมมบท ๒๕/๓๗๑.

อธิบาย: พระพุทธศาสนาสอนให้ทำตน เป็นที่พึ่ง
ของตน ไม่ให้เป็นนักฝันหรือสร้างวิมานบนอากาศหรือ
อื้อนวนอบวงสรวง ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลอำนวยสิ่งที่
ตนปรารถนา ให้รู้จักประกอบเหตุให้สมที่จะได้รับผลที่
ปรารถนา เช่นประสงค์ที่จะรู้หนังสือต้องเรียนหนังสือ ไม่
ใชรอให้ถึงวันดีคืนดีแล้วอ่านออกเองก็การบางอย่าง แม้
ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ก็สอนให้รู้จักช่วยตนเอง รู้
จักทำตนให้มีคุณธรรมพอที่ผู้อื่นจะมีเมตตา กรุณาสง

เคราะห์นอนเคราะห์ได้ อันชื่อว่าอาศัยตัวเองในการทำตัว ให้มีที่พึ่งอาศัยนั่นเอง, ถ้าความอยากได้ก็ลอย ๆ โดยไม่ต้องทำอะไร จะเป็นเหตุให้สำเร็จความปรารถนาแล้ว จะมีใครยากจน หรือขาดแคลนสิ่งที่ต้องประสงค์ ต้องการข้ามน้ำ ผิงโน้นก็มาหาเองโดยไม่ต้องลงเรือ. ผู้อื่นที่จะให้ความอุปการะนั้น อาจจะมีอายุไม่ยืนพอจะอุปการะได้ ตลอดชีวิตเรา และในระหว่างนั้นเขาอาจไม่ชอบเรา หรือเขาอาจตกต่ำลงจนไม่สามารถอุปการะก็ได้. อนึ่ง ผู้อื่นจะอุปการะได้ก็แต่สมบัตินอก ส่วนสมบัตินภายในคือคุณธรรมนั้น ไม่มีใครปฏิบัติแทนกันได้. เพราะฉะนั้นหลักพึ่งตนเองจึงเป็นหลักที่ใช้ได้ทั้งทางโลกทางธรรม.

๕. หลักความเชื่อถือ

“ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย! พวกท่านอย่าได้ถือ (๑) โดยฟังตามกันมา, (๒) โดยสืบทอดกันมา, (๓) โดยคั่นข่าวลือ, (๔) โดยอ้างตำรา, (๕) โดยนึกเดาเอา, (๖) โดยคาดคะเน, (๗) โดยครึกตาม

-
- หลักเช่นนี้ตรัสไว้หลายแห่ง ตรัสกะใครก็ออกชื่อผู้นั้นเช่น ในภัททิยสูตรทรงใช้คำปราศรัยว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย!

อาการ, (๘) โดยชอบใจว่าต้องตามลัทธิของตน, (๙) โดยเชื่อว่าผู้พูดควรเชื่อได้, (๑๐) โดยนับถือว่าท่านเป็นครูของเรา. ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย! เมื่อใดที่ท่านรู้ได้ด้วยตนเองว่าธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล ไม่มีโทษ นักปราชญ์ก็เตือนเมื่อทำแล้ว ข้อมให้เกิดแต่ส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์และทุกข์ ท่านควรละธรรมเหล่านั้นเสีย ธรรมเหล่านั้นเป็นกุศล ไม่มีโทษ นักปราชญ์สรรเสริญเมื่อทำแล้ว ข้อมให้เกิดประโยชน์และสุข ท่านควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่."

ใจความในกาลามสูตร ๒๐/๒๔๓. กัททียสูตร ๒๐/๒๘๕.

อธิบาย: ทางพระพุทธศาสนาสอนว่า การที่จะเชื่ออะไรลงไป ไม่ควรเชื่ออย่างงมงาย (อริโมกขตัทธา น้อมใจเชื่อ) ควรเชื่ออย่างมีเหตุผล (สัทธานุสาสัมปยุต เชื่อประกอบด้วยปัญญาหยั่งรู้) ในที่ใดสอนเรื่องศรัทธาในที่นั้นก็สอนให้มีปัญญากำกับอยู่ด้วยเสมอ. ผู้นับถือพระพุทธศาสนา จึงเชื่อว่ามีเสรีภาพในการใช้ความเชื่ออย่างเต็มที่ เพราะศาสนานี้ไม่นิยมการบังคับ การล่อลวง ให้เชื่อในสิ่งใด ๆ. พระสารีบุตรเถระ ผู้เป็นอัครสาวกก็

เคยตอบว่า ท่านไม่ได้เชื่อเพราะพระพุทธเจ้าบอกให้เชื่อ แต่เชื่อเพราะพิจารณาเห็นด้วยใจของตนเอง คนที่ไต่ บรรลุสมรรถผลทางพระพุทธศาสนา มีคำแสดงคุณลักษณะ อยู่อย่างหนึ่งว่า “อปรปปัจจย” คือไม่ต้องมีคนอื่นเป็น บำจยหรือเป็นเครื่องสนับสนุนใจให้เชื่อ เขาเชื่อตัว ของเขาเอง เหมือนการกินมะม่วงสุก ผู้กินย่อมรู้เอง ไม่ต้องเชื่อตามที่คนอื่น อธิบาย. วิชาวิทยาศาสตร์ (Science) พยายามค้นหาความจริงด้วยการทดลองและ สังเกต และถ้าสิ่งใดสูงหรือประณีตเกินกว่าที่จะทดลอง หรือสังเกตได้ วิทยาศาสตร์ก็เข้าไม่ถึง เมื่อวิทยาศาสตร์ จนก็ต้องเอาวิชาปรัชญา (Philosophy) มาช่วย วิชา- ปรัชญาพยายามอธิบายข้อเท็จจริง ตามหลักวิธีหาเหตุผล หรือที่เรียกว่าตรรกวิทยา (Logic) แต่ถ้าสิ่งนั้นลึกซึ้งเกิน กว่าที่จะแสดงข้อเท็จจริงให้เห็นได้ก็ต้องใช้ “การเฝ้าความ-จริง (Speculation) การเฝ้าความจริงนี้ ถ้าเปรียบเทียบกับ “การเฝ้ากำไร” ของพ่อค้าด้วยวิธีกักตุนของแล้ว อาจเฝ้าถูกบ้างผิดบ้างเพราะฉะนั้น การเฝ้าความจริงก็คือ “การเดา” “การคาดคะเน” “การตรึกตามอาวาร” ซึ่ง

ทางพระพุทธศาสนาห้ามไม่ให้เชื่อ^๕ตนเอง. ทางพระพุทธศาสนาถือว่าการที่ต้อเงา, คาคะเน, หรือตริกตามอาการนั้น ก็เพราะยังไม่พบความจริง เพราะฉะนั้นจึงวางหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความจริงไว้ตั้งแต่ต่ำจนถึงสูงที่สุด และถือเอาการรู้ประจักษ์ความแท้จริงขั้นสุดท้ายด้วยตนเองเป็นข้อมุ่งหมาย. เพราะฉะนั้น วิธีการของพระพุทธศาสนาจึงลง กับวิธีการของ วิทยาศาสตร์ เป็น แต่ว่า วิทยาศาสตร์ยังเจริญอยู่ เพราะยังค้นความจริงได้ไม่หมด จึงยังไม่ถึงที่สุด ส่วนพระพุทธศาสนา ค้นความจริงได้ถึงที่สุดแล้ว เป็นความจริงที่ทำให้พ้นไปจากทุกข์ได้ จึงนิยมให้ปฏิบัติไปตามทางที่จะให้พบของจริงนั้น เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้รู้แจ้งประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเภา หรือ “แก๊งความจริง” การหาความจริงของวิทยาศาสตร์ ส่วนมากหนีไปทางสิ่งภายนอก หรือทางวัตถุ ส่วนทางพระพุทธศาสนาหนีไปในทางจิตใจ เพราะมุ่งให้พ้นจากทุกข์ถึงที่สุดทุกข์เป็นเกณฑ์ และเมื่อสรุปแล้ว หลักความเชื่อ^๕ถือตามที่พระพุทธศาสนาสั่งสอน ก็คือความเชื่ออย่างมีเหตุผล หรือภายหลังที่ได้ค้นคว้าทดลอง ปฏิบัติจนประจักษ์แล้ว ไม่ให้เชื่อ

อย่างมรณาย หรือจะให้เชื่อ ถ้าไม่เชื่อจะตกนรก ดังนั้น
เป็นต้น.

๕. พลิกเรื่องทุกขงานขามาได้

(๑) “ประโยชน์ ข้อมล่าวงเลขคนเขลา ผู้มีวิถีนอก
ถูกข่มขานอยู่. ประโยชน์เป็นตัวถูกข่มของประ โยชน์,
ควรทั้งหลายจักทำอะไรได้.”

ชานิก ๒๗/๑๖.

(๒) “ภิกษุทั้งหลาย! สัตว์ประพตีสวรรค์ คือ ประพตีสอบทางกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า เที่ยงหรือเย็น เข้าทำ เที่ยงทำ หรือเย็นทำ บ่อมีแก้วสัตว์เหล่านั้น.”

ความข้อแห่งสุพพัตถเสถว ๒๐/๓๗๘.

อธิบาย: การถือฤกษ์ยาม ยามที่ดี เช่น ตัดเล็บ ตัดผม ต้องดูวันนั้นวันนี่ เป็นการจำกัดวันที่จะพึงทำ ประโยชน์ให้น้อยลง สมมติว่าคนไม่ถือ มีเวลาในสัปดาห์ ๑ เต็ม ๗ วัน ที่จะประกอบการทำงานหรือแม้แต่ตัดเล็บตัดผมได้ ถ้าไปถือฤกษ์ยามเข้าก็จะต้องเว้นวันนั้นวันนี่ ทำให้วันในสัปดาห์ ๑ เหลือเพียง ๓ หรือ ๔ วันเท่านั้น เป็นการทำลายประโยชน์ตนเอง ทางพระพุทธศาสนาถือว่า ถ้าทำความดีงาม

สุจริตกายวาจา ใจแล้ว ทำในเวลาเช้าก็เป็นเช้าที่ดี ทำ
 ในเวลาเที่ยงหรือเย็น ก็เป็นเที่ยงหรือเย็นที่ดี อันส่อง
 ความตรงกันข้ามว่า ถ้าทำชั่วแล้ว ไม่ว่าทำในเวลาไหน
 ก็เป็นฤกษ์ร้าย ยามร้ายทั้งสิ้น. หลักเช่นนี้ ก็คือ ถือ
 เหตุผลเป็นประมาณ และแสดงให้เห็นความที่พระธรรม
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็น อกาลิโก คือทันสมัยอยู่
 เสมอ เพราะฉะนั้น บุคคลควรจัดระเบียบแห่งชีวิตของ
 ตนให้ถูกต้องตามเหตุผล อย่าให้ฤกษ์ยามมาจกเลย กุศล
 กรรมความดีงามที่ทำนั้นต่างหาก จะช่วยส่งเสริมบุคคล
 ให้เจริญรุ่งเรืองได้.

๖. หลักเรื่องน้ำศักดิ์สิทธิ์

(๑) “ข้าแต่พระโคตม ! เพราะแม่น้ำพาหุกาอัน
 โลกนับถือ อันคนส่วนมากถือว่าเป็นบุญที่^{๑๗}เป็นพลอย
 บาปกรรมที่ทำแล้ว” คำของสุนทริกภารทวาชพราหมณ์
 ผู้ชวนพระพุทธเจ้าไปอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์.

“คนพาล มีกรรมอันดำ (ทำความชั่ว) แม้ไปสู่
 แม่น้ำพาหุกา แม่น้ำอริกกา แม่น้ำคยา แม่น้ำสุนทรวกา

แม่น้ำสร้อยสด ทำน้ำปายาคะ หรือแม่น้ำพาหุมาตเป็นนิตย
ก็ไม่มีวิสุทธิ. แม่น้ำสุนทริกา ทำน้ำปายาคะและแม่น้ำ
พาหุมาจกทำอะไรได้ เพราะแม่น้ำ ไม่พื้งทำนรชนผู้มเวร
ทำกรรมหยาบช้า มีบาปกรรมให้หมดจดได้เลย ผักค
(มงคลฤกษ์ในเดือนมีนาคม) อุโบสถ (การจำศีลตาม
ระยะกาลมีกำหนด) และวัตร (ความประพฤติ) ย่อม
สำเร็จแก่ผู้บริสุทธิ์ มีการงานสะอาดทุกเมื่อ. คุณก่อน
พรหมณ์! ท่านจงอาบน้ำในธรรมวินัย จะทำความ
เกษมในสัตว์ทั้งหลาย ถ้าท่านจะไม่กล่าวเท็จ ไม่เบียด
เบียนสัตว์ ไม่ถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ให้ มีความเชื่อ
(ตามเหตุผล) ไม่ตระหนี่, ท่านจะไปอาบนาคยาทำอะไร,
แม่น้ำซึ่งของท่าน ก็เป็นแม่น้ำคยาแล้ว” พระดำรัสตอบ
ของพระพุทธเจ้า.

วัตถุปมสูตร ม. ม. ๑๗/๗๐.

(๒) “ถ้าบุคคล จะพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการ
รดน้ำ (ศักดิ์สิทธิ์ แล้ว กบ เต่า นาค จระเข้ และ

-
๑. ถ้อยกันว่า การอาบน้ำในวันเช่นนั้น ล้างบาปที่ทำไว้แล้วแม้คงรื้อยได้
แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ต้องบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสก่อน มงคลเช่นนั้น
จะเกิดขึ้นเอง.

สัตว์น้ำทั้งปวง ก็จักไปสวรรค์ได้เป็นแน่”

ปณณิกาเถรภาษิต ๒๖/๕๗๕.

(๓) “ความสะอาด ย่อมไม่มีเพราะน้ำ ซึ่งคน
ส่วนมากพากันอาบ. ผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม ผู้นั้นเป็น
ผู้สะอาด เป็นพรหมณ์.”

พุทธอุทาน ๒๕/๔๐.

อธิบาย: ข้อนี้ก็คล้ายกับหลักเรื่องอุกษามยามคือ
ทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าความศกัศฐีอยู่ที่น้ำแต่อยู่ที่
ความประพฤติ ถ้าประพฤติทำกายวาจาใจให้บริสุทธิ์แล้ว
แม้น้ำดื่มในด้วยก็เป็นน้ำศกัศฐีไปโดยไม่ต้องไปหาน้ำ
ที่อื่น. เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นได้ว่า ความดีความงามทั้ง
หลาย ไม่ได้อยู่ที่ของภายนอก หากอยู่ที่ความประพฤติ
ปฏิบัติอันดีงามของมนุษย์เราเอง เพราะถ้าแม่น้ำที่ถือ
กันว่าศกัศฐี ด่างบาปได้จริงแล้ว สัตว์น้ำก็คงดีกว่า
มนุษย์ ก็ไปสวรรค์กันหมด แม้ใครจะรดน้ำมนต์เราก็
ไม่คุ้มหมิ่นว่างมาย เพราะเรื่องภายในเห็นได้ยาก ก็ต้อง
ใช้ของภายนอกแทนไปก่อน แต่ถ้ามีโอกาสเราก็ควรช่วย
กันชี้แจงให้เข้าใจว่า ถ้าเราประพฤติดีแล้ว น้ำอาบน้ำดื่ม
ก็กลายเป็นน้ำมนต์ไปสิ้น.

๑. หลักกรรม (ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว)

(๑) “หญิง, ชาย, คฤหัสถ์ บรรพชิตควรพิจารณา
เนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตนเป็นผู้รับผลของกรรม
มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็น
ที่อาศัย, เราทำกรรมใดไว้ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้
รับผลของกรรมนั้น.”

อภิณหปัจเจกขณสูตร ๒๒/๘๒.

(๒) “หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น,
ทำกรรมดีก็ไ้ผลดี, ทำกรรมชั่วก็ไ้ผลชั่ว.”

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค. ๑๕/๓๓๒.

(๓) “คนชั่วยังเห็นเป็นดีอยู่ ตราบเวลาทำความชั่ว
ยังไม่ให้ผล, เมื่อใดความชั่วให้ผล เมื่อนั้นคนชั่วย่อม
เห็นความชั่ว, คนดียังเห็นเป็นชั่ว อยู่ตราบเวลาทำความ
ดียังไม่ให้ผล, เมื่อใดความดีให้ผล เมื่อนั้นคนดีย่อม
เห็นความดี.”

ธัมมบท ๒๕/๓๐.

(๔) “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวดี (ต่าง ๆ
กัน).”

อุพกัมมวิภังคสูตร ๑๔/๓๑๖.

(๕) “ทำบาปด้วยตน ก็เศร้าหมองด้วยตน, ไม่
ทำบาปด้วยตน ก็บริสุทธิ์ด้วยตน.”

ธัมมบท ๒๕/๓๓.

(๖) “ผู้มีปัญญา ทรม ย่อมเดือดร้อน เพราะ การ
กระทำของตน ดุจถูกไฟเผาฉะนั้น.”

ธัมมบท ๒๕/๓๓.

(๗) “คน พาลย่อมสำคัญความ ชั่วว่ามีรส หวาน
ตราเวลที่ความชั่วยังไม่ให้ผล, เมื่อใดความชั่วให้ผล
เมื่อนั้นเขาย่อมเข้าถึงความทุกข์.”

ธัมมบท ๒๕/๒๔.

(๘) “บุคคลไม่ได้เป็นคนถ้อย คนดี เพราะชาติ
หากเป็นเพราะการกระทำ (กรรม), บุคคลเป็นชาวนา,
เป็นนักศิลปะ (สีปี่กะ), เป็นพ่อค้า, เป็นคนรับใช้,
เป็นโจร, เป็นทหาร, เป็นนักบุญชาญ, เป็นพระราชา,
ก็เพราะการกระทำ. โลกเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์
เป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายผูกพันอยู่ที่กรรม
เหมือนลิ้มรสตกเป็นเครื่องขี้ครก ที่เล่นไปอยู่ฉะนั้น.”

วาเสฏฐสูตร ๑๓/๖๔๘.)

(๘) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! แม้เราเป็นอรหันต-
สัมมาสัมพุทธะในกาลบัดนี้ ก็เป็นกัมมวาทะ (กล่าววาทะ
กรรมม) กิริยวาทะ (กล่าววาทะกิริยา) วิริยวาทะ (กล่าว
วาทะความเพียร) (เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าในอดีตและ
อนาคต ตรงกันข้ามกับคติของมัลลิกาลิปตีกษัตริย์ ผู้กล่าวว่า
กรรมคือความดีความชั่วไม่มี กิริยา คือการกระทำ
ไม่มีวิริยะ คือความเพียรไม่มี)”

คัมภีร์สุตต. ๒๐/๓๖๘.

(๑๐) “ถ้าท่านกลัวทุกข์ ไม่รักทุกข์ ก็อย่าทำกรรม
ชั่วทั้งในที่ลับที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำหรือทำอยู่ชงกรรมชั่ว
ความพ้นจากทุกข์จะไม่มีแก่ท่านผู้แม้โสดหนึ่งไปอยู่.”

พุทธอุทาน ๒๕/๑๕๐.

อธิบาย: หลักเรื่องกรรม หรือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
นี้เป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้
คนเว้นจากความชั่วประพฤติกุศล ให้รู้จักควบคุมความ
ประพฤติของตน คือเมื่อทราบว่าการกระทำชั่วหรือ
ความเสื่อมทรามแห่งชีวิตอยู่ที่กรรม คือการกระทำของตน
แล้ว จะได้เว้นกรรมชั่วทำแต่กรรมที่ดี — คนที่เกิดมาไม่

เหมือนกัน บางคนเกิดในตระกูลมั่งมีผาสุก บางคนเกิด
 ในตระกูลยากจนข้นแค้น บางคนโง่ บางคนฉลาดบางคน
 มีโรคมากบางคนมีโรคน้อย ทั้งนี้ก็เพราะผลแห่งกรรมที่ทำ
 ไว้ในปางก่อนไม่เหมือนกัน ผลแห่งกรรมที่แล้วมาเราแก้
 ไม่ได้แต่เราควบคุมผลแห่งกรรมใหม่ ให้เกิดขึ้นตามต้อ
 งการได้ด้วยการเลือกทำแต่กรรมดี การทำกรรมดีเพิ่มเติมไว้
 เสมอนั้น อาจช่วยตัดรอนผลของกรรมเก่าให้เพลาลง เช่น
 เกิดมาในตระกูลยากจน แต่พากเพียรเล่าเรียนศึกษาทำ
 ความดี ก็อาจช่วยส่งฐานะให้สูงขึ้นเพราะความดีที่ทำใหม่
 ได้ การให้ผลของกรรมก็มีต่าง ๆ กัน บางอย่างเร็วทันตา
 เห็น บางอย่างช้า บางอย่างช้ามาก เหมือนพืชหรือผล
 ไม้ปลูกพร้อม ๆ กัน บางอย่างให้ผลก่อนบางอย่าง ๕ ปี
 ถึง ๑๐ ปีจึงให้ผล เช่น มะละกอ มะม่วง ทุเรียน
 เป็นต้น เพราะเหตุที่กรรมให้ผลเร็วบ้างช้าบ้างนี้ บางคน
 จึงเข้าใจผิดว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่วซึ่งท่านได้กล่าว
 ไว้แล้วว่า คนย่อมสำคัญผิดทราบเวลาที่กรรมนั้น ๆ ยัง
 ไม่ให้ผล เหล็กเผาไฟจนแดงแล้วเอาน้ำรด แต่เอามือจับ
 ก็ยังร้อนอยู่ เพราะผลความร้อนยังเหลืออยู่ จะโทษว่าน้ำ

ไม่ให้ผลคือความเย็นแก่เหล็กไม่ได้ มะม่วงผลเดียวที่นำไป
ปลุกอาจให้ผลเป็นมะม่วงทั้งพันทั้งหมื่นนั้นใด กรรมที่
กรรมชั่วที่ทำไว้เต็มที ทั้งโดยเจตนา ทั้งโดยความพยายาม
ก็ให้ผลนั้นนั้น ทางพระพุทธศาสนาสอนทางสายกลาง
คือเจตนาเป็นสำคัญเพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า
“เจตนาหิ ภิกขเว กัมมัม วทามิ” ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย!
เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม” ดังนี้ แต่ในการบัญญัติ
สิกขาบทบางข้อ เช่นที่เกี่ยวกับกาลเวลา แม้ภิกษุล่วงโดย
ไม่มีเจตนาที่ปรปอบัตินั้น เพื่อบ้องกันความเมินเฉยละ
เลย และการแก้ตัวของผู้ปรารถนาจะหลีกเลี่ยง.

หนึ่ง ในจุฬกัมมวิงคสุตร (ม. อ. ๑๔/๓๗๖)
พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลย่อมเป็นผู้:-

(๑) มีอายุน้อย เพราะฆ่าสัตว์ มีอายุยืน เพราะ
ไม่ฆ่าสัตว์;

(๒) มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรค
มาก เพราะเบียดเบียนสัตว์;

(๓) มีผิวพรรณทราม เพราะมักโกรธ แค้นพยาบาท
มีผิวพรรณดี เพราะไม่มักโกรธ แค้นพยาบาท;

ห้องสมุดวัดเขาบางทราย

เลขทะเบียน 00303 ๑๕

(๔) มีศักดิ์ต่ำ เพราะมีกิเลส มีศักดิ์สูง เพราะ
ไม่มีกิเลส; ๒๔-๗-๕๖

(๕) มีโภคทรัพย์น้อย เพราะไม่เอื้อเฟื้อเจือจาน
มีโภคทรัพย์มาก เพราะรู้จักเอื้อเฟื้อเจือจาน;

(๖) เกิดในตระกูลต่ำ เพราะกระต้างถือตัวไม่รู้จัก
อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูง เพราะไม่กระต้างไม่ถือตัว
รู้จักอ่อนน้อม;

(๗) มีปัญญาทราม เพราะไม่ไต่ถามหรือแสวง
ความรู้ มีปัญญามาก เพราะรู้จักไต่ถามและแสวงความรู้
ตามหลักนี้เป็นอันเข้าใจยากที่ถึงมาไว้สำหรับ ผู้มุ่งผลดี
จะพึงประพฤติปฏิบัติ แต่อาจมีบางคนผู้ใจร้อนประพฤติน
ิดหน่อยจะให้ไต่ผลทันใจหรืออ้างเหตุแย้งต่าง ๆ เป็นต้น
ก็พึงคิดหาเหตุผลในเรื่องผลของกรรมเก่าที่ค้างมาบ้าง
ในชาตินี้ผู้เบียดเบียนสัตว์อาจไม่ชี้โรค เพราะผลแห่ง
ความดีในชาติก่อนยังสนองอยู่ แต่ก็จะประสบความเป็น
คนชี้โรคในชาติต่อไป หรือว่าในชาตินี้ผู้เว้นจากเบียดเบียน
สัตว์แต่ยังชี้โรค ก็เพราะผลแห่งความชั่วในชาติก่อน

ยังสนองอยู่ แต่ก็ประสบความเป็นผู้มีโรคภัยในชาติต่อไป.

๔. หลักไม่เบียดเบียน, ไม่ก่อเวร

(๑) “ความไม่เบียดเบียน คือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก.”

พุทธอุทาน ๒๕/๘๖.

(๒) “สัตว์ทั้งปวง ย่อมสะดุ้งต่ออาชญา ย่อมกลัวต่อความตาย บุคคลทำตนให้เป็นเครื่องเบียดเบียนแล้ว ไม่ฟังมา ไม่ฟังใช้ให้มา”

ธัมมบท ๒๕/๒๓.

(๓) “บุคคลเอาใจตรวจดูทั่วทุกทิศแล้ว ไม่ได้พบใครซึ่งเป็นที่รังเกียจกว่าตนเองในที่ไหน ๆ. ผู้หนึ่งทั้งหลายก็มิตนเป็นที่รังเกียจกันเดียวกัน, ฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น.”

พุทธอุทาน ๒๕/๑๕๕.

(๔) “เพราะเบียดเบียนผู้มีชีวิต บุคคลย่อมเป็นอริยะไม่ได้ เพราะไม่เบียดเบียนผู้มีชีวิตทั้งปวง จึงเรียกว่าอริยะ (หรืออริยะ).”

ธัมมบท ๒๕/๕๐.

(๕) “ผู้ชนะย่อมก่อเวร, ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์,
ละความชนะความแพ้เสียได้ ย่อมสงบระงับ นอน
เป็นสุข.”

ธัมมบท ๒๕/๔๒.

(๖) “เมื่อนุชยัมเวรกัน เราไม่มีเวร อยู่เป็น
สุขจริงหนอ, เมื่อนุชยัมเวรกัน เราอยู่อย่างไม่มีเวร.”

ธัมมบท ๒๕/๔๓.

(๗) “ในโลกนี้ เวรไม่เคยระงับด้วยการจองเวร
ในกาลไหน ๆ เลย, เวรระงับด้วยการไม่จองเวรต่าง
หาก, ธรรมข้อนี้เป็นของเก่า.”

ธัมมบท ๒๕/๔๔.

(๘) “พวกอันไม่รู้ดอกว่า พวกเราก็อากันย่อยยับ
ในพวกเรา (ที่ทะเลาะวิวาทกัน) นี้เอง, ในชนเหล่านั้น
ผู้ใดรู้ได้, แต่นั้นความหมายมั่นของเขาย่อมระงับไป.”

ธัมมบท ๒๕/๔๖.

อธิบาย: พระพุทธภาษิตที่ยกมาพอสังเขปเหล่านี้
ย่อมแสดงให้เห็นหลักอหิงสา คือการไม่เบียดเบียนและ
หลักไม่จองเวรในพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มชัด ท่านแสดง

เหตุผลที่ไม่ควรเบียดเบียนกันด้วยให้เอาใจเข้ามาใส่ใจเรา ด้วยนำตนเข้าไปเปรียบเทียบ คือตัวเรารักตัวไม่ปรารถนา ความทุกข์ร้อนนั้นใด คนอื่นก็มีความรู้สึกนั้นนี้ เมื่อเทียบเคียงออกเขากเราเช่นนั้น จึงไม่ควรเบียดเบียนกัน การตีราคาชีวิตนั้นเจ้าของชีวิตมักตีราคาสูง ไม่ว่าผู้^๕นั้นจะจะมีรูปร่างเล็กหรือรูปชั่วตัวดำอย่างไร แม้คนที่^๖เป็นโรคเรื้อนไม่สมประกอบก็ไม่เว้นความรักชีวิตของตน สัตว์เหล่าอื่นก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ล้วนรักชีวิต และหาวิธีหลีกเลี่ยง^๗อันตรายทั้งนั้น ด้วยเหตุ^๘นี้จึงไม่ควรตีราคาชีวิตของผู้อื่นต่ำแล้วเบียดเบียนประหัตประหารเขา คนบางคนฆ่าสัตว์เพียงเพื่อสนองความสนุกเพลิดเพลิน หรือฆ่าเพียงเพื่อให้กระเพาะของตนอิ่มไป^๙มือเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งถึงกับต้องเสียชีวิต ถ้าคิดเปรียบเทียบให้เราเป็นผู้ถูกฆ่าเพื่อความอิ่มท้องของคนอื่นบ้าง เราจะต้องรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่น่ากลัว การบูชา^{๑๐}ในบางศาสนามีการฆ่าสัตว์ฆ่ามนุษย์บูชาเทวดา แต่ในพระพุทธศาสนาสอนว่าการเอื้อ^{๑๑}เพื่อเจ้าจนแก่สัตว์และมนุษย์แทนการฆ่า^{๑๒}นั้น เป็นการบูชา^{๑๓}ที่ดีมาก และยังมีปัญหาอีกข้อหนึ่งคือ เรื่องที่ทางพระพุทธศาสนาถือว่าตนเป็นที่รักของตนยิ่งกว่าผู้อื่น

ซึ่งอาจมีผู้แย้งว่า มารดา บิดา หรือชาติ อาจเป็นที่รัก
ยิ่งกว่าคน แต่กลองไล่เสียงคุเด็ค มารดาบิดาของใคร
ชาติของใครคนจึงรัก ก็ของคนนั้นแหละ ถ้าไม่เกี่ยวข้องกับ
กับคน ไม่ใช่ของคนแล้ว ตนจะรักหรือไม่? และสมมติ
ว่ามารดาบิดาไม่มีเจตนาดีต่อตนเลย เคี้ยวเชียว ทูบตี
ตำว่า ประทุษร้ายอย่างไม่ปราณี ตนก็คงไม่รู้สึกเคียดพรัก
นับถือ ที่รู้สึกเคียดพรักนับถือ ก็เพราะท่านมีคุณต่อตน
ตกลงหนีตนไปไม่พ้น. ส่วนเรื่องการไม่จองเวรนั้นก็จะ
เห็นได้ว่า ผู้พิฆาตฆ่าฟันนั้นก็พากันบ่นป้อยยับลงไปด้วย
กัน สมด้วยคำที่คนไทยเราชอบพูดว่า “สาธุการตกกัน”
คือเบียดด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อเกิดจองเวรกันขึ้นก็ไม่มี
ความสุข มีแต่ต้องระมัดระวังตัว หรือคิดตอบแทนประ-
ทุษร้ายกัน ยังมีการแข่งขันซึ่งเอาแพ้เอาชนะกัน ไม่ว่า
ในการสงคราม การเป็นความ หรือการพนัน ก็เป็นทาง
ให้คิดหักล้างกันและกันไม่สิ้นสุด ผู้ที่พิจารณาเห็นหลักนี้
ย่อมหาความสุขในทางสงบ ไม่ต้องมีเวรมียภัย และปลูก
ศรัทธา อาจมีผู้อ้างหลักการก็พบว่า สอนให้แข่งขันกัน และ
มีใจหนักแน่น รู้จักแพ้รู้จักชนะ จึงไม่ใช่หน้าที่เสมอไป

ดังนี้ ก็นำทำความเข้าใจกันเหมือนกันก็พาแปลว่า การ
 เล่น เล่นเพื่อให้เกิดกำลังใจ และเพื่อฝึกกำลังใจให้รู้
 จักแพ้และชนะ แสดงว่าความแพ้ความชนะนั้นทำให้เกิด
 ความรู้สึกรุนแรงในทางตรงกันข้ามทั้ง ๒ ฝ่าย และเป็น
 ต้นเหตุให้จองเวรกันซึ่งเป็นการไม่ดี จึงต้องหาวิธีเอากีฬา
 ซึ่งเป็นการเล่นมาช่วยแก้ กีฬาจึงไม่ใช่ตัวความแพ้ความ
 ชนะ หากเป็นเครื่องแก้ผลร้ายของความแพ้ความชนะ
 บรรเทาความไม่ดีให้น้อยลง กีฬาจึงไม่ใช่เรื่องที่พึงติ
 แต่บางทีในการกีฬาซึ่งเป็นการเล่น ๆ นั้นเอง กลายเป็น
 จริงเป็นจังขึ้น ถึงกับยกพวกตีกัน หรือทำให้โกรธแค้น
 อาฆาตกลายเป็นเรื่องส่วนตัว กีฬาซึ่งเป็นเครื่องแก้ความ
 ไม่ดีของการแพ้การชนะ บางครั้งก็แก้ไม่ได้ ช้ำยังเกิด
 ความขั้ของขึ้นในเครื่องเล่นนี้อีกต่อหนึ่ง ถ้าเป็นเรื่อง
 จริง ๆ ในทางแห่งชีวิตด้วยแล้ว ไม่ว่าจะการสงครามการ
 เป็นความ หรือการต่อสู้แข่งขันเพื่อแพ้ชนะใด ๆ ย่อม
 ทำให้เกิดความเดือดร้อนไม่สงบ และก่อให้เกิดความรู้สึก
 เบียดเบียนกันทั้งสิ้น ใครมีขันติความอดทนตาก็เก็บความ
 รู้สึกรุนแรงไว้แต่เพียงในใจ ที่ขาดขันติก็แสดงออกมา
 ภายนอก เป็นความคร่ำครวญ ร้องไห้หรือกล่าววาจา

หยาบคายเป็นต้น การทอดทนไว้ได้ไม่ใช่ความดีของ
ความแพ้ว แต่เป็นความดีของขันติเพราะฉะนั้น หลักการ
ไม่เบียดเบียนกัน และการไม่จองเวรมุ่งร้ายกัน จึงเป็น
หลักส่งเสริมความสงบสุขในโลก ซึ่งควรช่วยกันปลูกฝัง
ให้เกิดมี.

๕. หลักเมตตา กรุณา ช่วยเหลือเผื่อแผ่กัน

(๑) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ตั้งกายกรรม วาจกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วย
เมตตาในเพื่อนพรหมจารี (คือผู้ออกบวชด้วยกัน) ทั้ง
ในที่ลับและที่แจ้ง ชรรมนยอมเป็นทาสแห่งการให้
ระลึกถึงกัน ทำให้เกิดความรัก ความเคารพ เป็นไป
เพื่อสงเคราะห์กันไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกัน.”

สาราณียธรรมสูตร ๒๒/๓๒๒.

(๒) “(พึงแผ่ไมตรีจิตไปในหมู่สัตว์ว่า)” ขอสัตว์
ทั้งปวง จงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีจนถึงความสุข
เถิด, สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ยังเป็นผู้สะดุ้ง
หรือเป็นผู้มั่นคง ไม่มีเหลือ ขาวใหญ่ ปานกลาง ผอม

หรืออ้วน ที่แลเห็นหรือ ไม่ได้แลเห็น อยู่ไกลหรือใกล้
 ที่เกิดแล้วหรือแสวงความเกิด ขอสัตว์ทั้งปวงนั้นจง
 เป็นผู้ตนถึงความสุขเกิด, สัตว์อันอย่าพึงข่มเหงสัตว์
 อันอย่าพึงหมิ่นอะไร ๆ กันในที่ไร ๆ เลย ไม่ควร
 ปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความเคืองแค้น
 หรือขัดใจ มารดาณอมลูกคนเดียวผู้เกิดจากตน เสมอ
 ด้วยชีวิต ฉันทิด พึงเจริญเมตตาอันเป็นไปในใจไม่มี
 ประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันทัน บุคคลพึงเจริญ
 เมตตาอันเป็นไปในใจไม่มีประมาณไปในโลกทั้งสี่ ทั้ง
 เบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง เป็นธรรมอันไม่กับแคบ
 ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ผู้เจริญเมตตาจิตนั้น ยิน ดีน นัง
 นอน ถัดตาม พึงตั้งสติมั่นไว้ตลอดเวลาที่ตนอยู่ บัณฑิต
 ทั้งหลายกล่าวไว้ว่าอันนว่าเบนพรหมวิหาร (ธรรมเครื่อง
 อยู่ของพรหม) ในศาสนานี้."

เมตตสูตร ๒๕/๓๕๓.

(๓) ดูก่อนวัจฉะ ! ผู้ห้ามผู้นางกำลังให้ทาน
 ขอรว่าทำอันตรายแก่คน ๓ คน คือ ทำอันตรายแก่บุญ

๑. ปรีพาสกคือนักบวชนอกศาสนาคณหนึ่ง เรียกเต็มว่าวัจฉโคตรปรีพาสก
 มาถามพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงห้ามไม่ให้ทานแก่กับบวชศาสนาอื่น
 หรือ? พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบ.

ของผู้ให้ ทำอันตรายแก่ลาภของผู้รับ และตัวของผู้นั้น
ก็ถูกขุด (จากความคิด) ถูกฆ่า (จากความคิด) เสียก่อน
แล้ว คุณอนวัจนะ! ผู้เทน้ำล้างลาด เทน้ำล้างขามลงใน
น้ำครำ หรือหลุมโสโครก ด้วยเจตนาให้สัตว์ที่อาศัย
อยู่ในนั้นได้ยังชีพ เรายังกล่าวการได้บุญอันมีกิริยา
ที่ทำงานนั้นเป็นมูล จะกล่าวอะไรถึงการให้แก่นมนุษย์
ด้วยกันเล่า คุณอนวัจนะ! ก็แต่ว่า เรากล่าวทานที่
ให้แก่มนุษย์ว่าผลมาก หากกล่าวเช่นนั้นกับผู้ที่ไม่

ดิถีนิบาต อังคุตตรนิกาย ๒๐/๒๐๕.

(๔) “การให้ปัน ๑ การพูดไพเราะ ๑ การบำเพ็ญ
ประโยชน์แก่กัน ๑ การวางตนให้เหมาะสมตามธรรม ๑
เหล่านี้แหละเป็นธรรมเครื่องสังเคราะห์กันในโลกเหมือน
ลัมสลักเป็นเครื่องยึดรถที่แล่นไปอยู่ฉะนั้น.”

จตุกกังคุตตร ๒๑/๔๒.

(๕) “ผู้ให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้าชื่อว่าให้
ผิวพรรณ ผู้ให้ยานชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทับ
ชื่อว่าให้ฉันทะ.”

สังยุตตนิกาย สกทวรรค ๑๕/๔๔.

อธิบาย : หลักเมตตากรุณา^{๕๕}เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่^{๕๖}นั้นดูเหมือนว่ามีอยู่ในทุกศาสนา แต่พระพุทธศาสนานับว่าแปลกกว่าเพื่อน ที่สอนให้เมตตากรุณาทั่วไปหมดไม่จำกัดว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก นอกศาสนาหรือในศาสนา ไม่ใช่สอนให้มีเมตตาพวกเดียวกัน ชาติศาสนาเดียวกัน แล้วช่วยกันย่ำยีพวกอื่น ชาติศาสนาอื่น ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้รับคำยกย่องจากชาวตะวันตกว่า "All-embracing" แปลว่าโอบไว้หรือครอบคลุมทั้งหมด ข้อความในพระสูตรต่าง ๆ ที่ยกมาตั้งไว้ข้างต้น ย่อมเป็นเครื่องรับรองความจริงข้อนี้ และหลักเมตตากรุณา^{๕๕}เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่^{๕๖} เป็นส่วนสนับสนุนหลักไม่เบียดเบียน^{๕๗}ของเวรที่กล่าวมาแล้ว เท่ากับว่าหลักไม่เบียดเบียนเป็นหลักศีลหลักเมตตากรุณาเป็นหลักธรรม ช่วยสนับสนุนศีลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเช่นคนไม่ฆ่าไม่ประทุษร้ายผู้อื่นแล้ว ก็รู้จักเมตตากรุณา^{๕๕}เอื้อเฟื้อช่วยเหลือ^{๕๘}ผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ไม่ว่ามนุษย์และสัตว์ จึงชื่อว่า อยู่ในข่ายแห่งเมตตากรุณาของธรรมะทางพระพุทธศาสนาทางสน.^{๕๙}

๑๐. หลักบัญญัติ ความอดทน

(๑) “ความอดทนคือความอดกลั้น เป็นตะ
(ธรรมเครื่องเผากิเลส) อย่างข้ง.”

ฉัมมบท ๒๕/๔๐

(๒) “เวรของผู้มีความอดทนเป็นกำลัง ย่อม
สงบระงับ.”

ชาดก ๒๓/๕๓๕.

(๓) “คนอดทนถ้อยคำของผู้สูงกว่าได้ ก็เพราะ
กลัว, อดทนถ้อยคำของคนเสมอกันได้ ก็เพราะสู้
กันได้, แต่ผู้ใดอดทนถ้อยคำของคนต่ำกว่าได้, สัต-
บุรุษกล่าวความอดทนของผู้นั้น ว่าเป็นความอดทนอัน
สูงสุด.”

ชาดก ๒๓/๕๓๘.

(๔) “ดูก่อนผู้คนะ ! เพราะเหตุนี้แหละ ถ้า
ใครๆ พึงดีท่อนหน้า ตบด้วยฝ่ามือ ข้างด้วยก้อนดิน
ตีด้วยท่อนไม้ หรือฟันด้วยมีด ท่านพึงละความพอใจ
ความคิดนึกแบบชาวบ้านเสีย พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า

๑. เป็นชื่อของภิกขุรูปหนึ่ง.

เราจะไม่ปล่อยให้จิตแปรปรวน จักไม่เปล่งวาจาหยาบคาย
หวังประโยชน์และความอนุเคราะห์ มีจิตประกอบด้วย
เมตตา ไม่ตกอยู่ในอำนาจของโทสะ ดังนี้เถิด.”

กถุปมสูตร ๑๒/๒๕๐.

(๕) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุบางรูปในศาสนา
นี้ ยังเสวยมัจฉิมัตถ์ สงบระงับอยู่ได้ トラบเวลาที่
ถ้อยคำอันไม่น่าพอใจยังไม่มากระทบ เมื่อใดถ้อยคำ
เช่นนั้นมากระทบ เมื่อนั้นจะพึงรู้ได้ว่าเป็นผู้เสวยม
ัจฉิมัตถ์สงบระงับหรือไม่.”

กถุปมสูตร ๑๒/๒๕๔.

อธิบาย: หลักเรื่องความอดทนนี้ เป็นเครื่องแสดง
ถึงความมุ่งหมายในการสอนให้คนมีความเข้มแข็งทั้งทาง
กำลังกายกำลังจิต การอดทนต่อความลำบากตรากตรำ
หนาวร้อนเป็นธรรมชาติหนึ่งของผู้ครองเรือน (ธิดิ—ความ
ทนทานในฆราวาสธรรม) การอดทนต่อทุกข์เวทนาในเวลา
เจ็บไข้ ไข้ป่วยก็อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นก็อดทน
ต่อสิ่งร้ายแรงต่าง ๆ อันจะทำให้โลก โกรธ หลงไปตามกัฏฐิ
เป็นคุณลักษณะที่ดีงามของมนุษย์ เพราะต้องอาศัยการ
ยับยั้งการต่อสู้ทางจิตใจและการไตร่ตรองหาเหตุผล ซึ่ง

แสดงถึงความเข้มแข็งไม่อ่อนแอ ผู้ใดมีขันติความอดทน
 ผู้นั้นย่อมตัดเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท และตัดเหตุแห่ง
 การลวงละเมิดความผิด เพราะมีเครื่องเร้ามาชักจูงและ
 เหตุผลที่ท่านแสดงไว้ข้างต้นว่า การอดทนต่อคนที่ต่ำกว่า
 ซึ่งเราสามารถรังแกหรือปราบเขาได้นั้น เป็นความอดทน
 อย่างสูงสุด ก็เพราะเป็นของทำได้ยาก ไม่เหมือนความ
 อดทนต่อคนที่สูงกว่า ซึ่งแม้ไม่ยากอดทนก็ต้องจำทน
 เพราะกลัวเขา หรือคนที่เสมอกัน ถ้าเราไม่อดทนเกิดสู้กัน
 ขึ้น เขาก็พอสู้เราได้ จึงต้องจำใจอดทนไป แต่การอดทน
 ต่อคนที่ต่ำกว่าทำได้ยากและมักจะทำกันไม่ได้ จึงเท่ากับ
 • สอนให้หัดทำสิ่งที่ยากที่สุดให้ได้ด้วย การอดทนนั้นทาง
 พระพุทธศาสนาสอนให้มีแต่ต้นมือ ไม่ใช่ให้รอเกิดเรื่อง
 เสียก่อนจึงอดทน แต่ให้ออดทนไม่ก่อให้เกิดเรื่องเกิดขึ้น เช่น
 ที่สอนไม่ให้ยินดีในการทะเลาะวิวาท ไม่ให้ยินดีในการ
 พุชชัศแข็งผู้อื่น ซึ่งจะเป็นต้นเหตุให้เกิดการโต้เถียงทำร้าย
 กัน สอนให้ชุกตราบแห่งความเคืองตร้อน อันจะเกิดขึ้นจาก
 ต้นเหตุเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เสีย ด้วยการอดทนแต่เริ่ม
 แรกซึ่งเข้าไปในลักษณะตัดต้นไฟ อีกอย่างหนึ่ง แม้ทาง

พระพุทธศาสนาจะสอนให้ออกทนภายหลังที่เกิดเรื่องขึ้นแล้ว เช่น ถูกตำ ถูกทำร้ายก็ตาม แต่จะพึงสังเกตได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนที่เป็นชั้นในเข้าไปอีก คือ สอนให้ตั้งตนเป็นคนดี ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ยินดีในการทะเลาะวิวาท ให้มีแต่เมตตากรุณาสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้อื่น การทำตนแบบนี้ นอกจากเป็นการทำตนไม่ให้ใครคิดทำร้ายแล้ว ยังเป็นการทำตนให้คนอื่นรัก หรือแสดงความสำนึกในบุญคุณ เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติถูกต้องตามพระโอวาท ของพระพุทธเจ้า จึงไม่ต้องแสวงหาเสน่ห์ของขลังที่ให้คนอื่นรัก หรือแสวงหาเครื่องรางมาแขวนคอ ความประพฤติปฏิบัติของตนเอง จะเป็นเสน่ห์แก่คนทั่วไป และความประพฤติปฏิบัติที่ดีที่ตนเอง จะเป็นเครื่องรางอันวิเศษมิใช่แต่ป้องกันมิให้ใครคิดร้าย แต่จะเรียกร้องให้คนมาเคารพนับถือเพิ่มขึ้นอีกด้วย.

๑๑. หลักมกนน้อยสันโดษ

(๑) “ความสันโดษ (คือยินดีด้วยของของตน ไม่เพ่งเล็งกำวล่วงของของคนอื่น) เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง.”

มัสมบท ๒๕/๔๒.

(๒) “ธรรมเหล่าใด เป็นไปเพื่อความมกน้อย,
สันโดษ ธรรมเหล่านั้น เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุ-
ศาสนา (คือคำสอนของพระศาสดา).”

หลัก ๒ ประการใน ๘ ประการของลักษณะตตสันจรรณ วินัย ภิกขุณี
จันทรกะ ๗/๓๓๑.

(๓) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้
สันโดษด้วยผ้าบังนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ ตามมี ตามได้ไม่
ทำการแสวงหาอันไม่สมควร เพราะเหตุแห่งสิ่งเหล่านั้น
ไม่ได้สิ่งนั้น ก็ไม่หวาดสะดุ้ง ได้แล้วก็ไม่ติด ไม่หมกมุ่น
ไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะเหตุนี้.”

จตุกกังคคตว ๒๑/๓๕.

อธิบาย: คนที่พิจารณาหรือมองเห็น ๆ มักหาว่า
พระพุทธศาสนาสอนให้คนเกียจคร้าน ไม่ขยันทำมาหากิน
มีเท่าไรกินเท่านั้น ไม่คิดก้าวหน้า, ความเข้าใจผิดเช่นนี้
ควรช่วยกันชี้แจงให้แจ่มแจ้ง การที่คนเข้าใจผิด ไม่ใช่
ความผิดของความมกน้อย สันโดษเหมือนคนอ่านหนังสือ
ไม่ออก ช้อแว่นตามาใส่ เพื่อจะให้อ่านหนังสือออก
ครั้นใส่แว่นตาแล้วยังอ่านไม่ออกก็ติแว่น ซึ่งอันที่จริง
ไม่ใช่ความผิดของแว่นหรือ เปรียบเหมือนคนที่พยายาม

จุดบุหรี่ที่หลอดไฟฟ้า กรันจุดไม่ติด ก็โทษหลอดว่าใช้ไม่ได้ ซึ่งก็ไม่ใช่ความผิดของหลอดไฟฟ้าเช่นเดียวกัน แวนตาไม่ใช่เป็นเครื่องมือทำให้คนไม่รู้หนังสือให้อ่านออกหลอดไฟฟ้าไม่ใช่เครื่องใช้สำหรับจุดบุหรี่ ผู้ใช้ต้องรู้ว่าสิ่งเหล่านี้สำหรับใช้ทำอะไร มักน้อยสันโดษก็ฉันนั้น ควรรู้ความหมายและประโยชน์ให้ถูกเรื่อง จึงใช้ให้เป็นประโยชน์ได้.

มักน้อย ตรงข้ามกับมักมาก หมายถึงความรู้จักประมาณตน รู้จักความพอดีและรู้จักหาความสุขได้ตามสภาพ ไม่ปล่อยให้ความมักใหญ่ใฝ่สูงมาเผาใจให้เดือดร้อน หรือจะพูดให้ชัด ต้องพูดในทางตรงกันข้าม คือความมักมากนั้นเป็นอย่างไร นารังเกียจและอำนวยผลชั่วอย่างไร ความมักน้อยก็คือที่ตรงกันข้ามนั่นเอง เช่นคนที่มักมาก แม้ไม่เป็นคนมักขโมย แต่เข้าที่ไหนก็หวังแต่จะได้ เป็นคนเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ ขอเล็กขอน้อยหรือขอมากที่สุดแต่ให้ได้มาก็แล้วกัน จะทำอะไรก็ไม่รู้จักประมาณ มีแต่เกินพอดีเสมอ ใ้ใจให้ทำการสำคัญไม่ได้ ความมักมากจะคอยกระซิบบอก โกง หรือโกงประโยชน์

ใส่ตนเป็นนิกย ชอบให้คนเข้าใจว่าตนเป็นคนเด่นคนสำคัญ และทำงานชั้นนั้นชั้นนี้สำเร็จ ทั้ง ๆ ที่บางทีตนไม่ได้ทำเลย ชอบปล้นคุณความดีและชื่อเสียงของคนอื่น แต่คนมักน้อยไม่เป็น เช่นนั้น แม้มีชื่อเสียงเกียรติคุณก็ไม่ล้าพองจิตตกอยู่ในสิ่งนั้น หรือกล่าวอวดผู้อื่น ส่วนการพากเพียร สร้างคุณงามความดีแก่ตนในทางสุจริต ไม่เป็นการเสียมากนัก.

สันโดษ แปลว่า ยินดีด้วยของของตน คนที่ทำอกิน-นาทานคือหลักขโมยของผู้อื่น ก็เพราะขาดความยินดีเฉพาะของตน เมื่อเป็นเช่นนั้นคนที่ติดคุกหรือถูกลงโทษอย่างอื่น เพราะขาดสันโดษจึงมีอยู่ไม่น้อย. คนที่ต่าง ๆ ในโรงในศาลนั้น เรื่องที่นับว่ามีเสมอก็คือเรื่องหลักขโมยหรือปล้น เห็นได้ทีเดียวว่า ถ้าโลกเราขาดสันโดษจะเต็มไปด้วยขโมย และชาวโลกผู้ไม่สันโดษด้วยคู่ของตนก็จะล่วงละเมิดคู่ของคนอื่น เป็นเหตุบาดหมางฆ่าฟันแก่งแย่งกัน อันจะแผ่ความเดือดร้อนให้ขยายไปกว้างขวาง สันโดษเป็นธรรมจำเป็นสำหรับโลกเช่นนี้ จึงไม่ควรเข้าใจผิดว่าทำคนให้เกียจคร้าน

พระพุทธเจ้าเป็นวิริยวาที สรรเสริญคุณของความเพียร
 ความเพียรนี้หาได้สนับสนุนให้คนงอมืองอเท้าไม่
 ที่สอนเรื่องสันโดษก็เพราะต้องการให้หาความสุขได้จาก
 ของของตนโดยไม่ต้องล่วงเกินของ ๆ ผู้อื่น อนึ่ง ทรัพย์
 สมบัตินั้นจะถือว่า จำนวนเท่านั้นเท่านั้นจึงนับว่าอย่างยิ่งหา
 ได้ไม่ เพราะความพอใจของคนมีขนาดต่าง ๆ กัน คนหนึ่ง
 ว่ามากแล้ว อีกคนหนึ่งอาจว่ายังน้อยไปได้ จึงต้องถือ
 ความยินดีของแต่ละคนเป็นเครื่องกำหนด สมด้วยคำกล่าว
 ว่า ภิกษุผู้ยินดีด้วยผ้าถุงห่มอันปะติดปะต่อของตน ย่อม
 รู้สึกว่าเท่ากับผ้าราคาต่งแสนกหาปณะของคฤหบดี ภิกษุผู้
 ยินดีด้วยกุฏิมุงด้วยหญ้า ย่อมรู้สึกเท่ากับปราสาทราชวัง
 ฉะนั้นการพากเพียรเพื่อบรรลุสิ่งที่มุ่งหมายในทางที่ชอบไม่
 เสียสันโดษ เมื่อเข้าใจประโยชน์ของความมักน้อยสันโดษ
 เช่นนี้แล้ว ก็จะไม่หลงติดด้วยความเข้าใจผิด เหมือนคนตี
 แว่นตาและหลอดไฟฟ้าถึงกล่าวมาแล้วอีกต่อไป.

๑๒. หลักความสำเร็จผล

“อิทธิบาท คือ ธรรมะที่ทำให้ถึงความสำเร็จ ๔
 ประการ คือ ๑. ฉันทะ พอใจ ๒. วิริยะ พากเพียร

๓. จิตตะ เอาใจฝึกไฟ ๔. วิมังสา ไตร่ตรองหรือพิจารณา
เหตุผล”

สังขตคณิกาย มหาวารวรรค ๑๕/๓๕๕.

อธิบาย: สิ่งที่เป็นกุศลปรารถนา และไม่^๕เป็นของ
เหลือวิสัย ย่อมสำเร็จได้เพราะธรรมะคืออิทธิบาท ๔ ประ
การนี้ ผู้ทำอะไรไม่สำเร็จ จงลองสอบสวนเหตุอาจพบว่า
เพราะขาดข้อปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่ง หรือขาดหมดทั้ง ๔ ข้อ^๕
ก็ได้. และในที่นี้จะพบอีกว่าท่านแสดงความเพียรเป็น
องค์ประกอบอันหนึ่งแห่ง ธรรม ที่จะให้ถึง ความสำเร็จ.
หลักข้อนี้ใกล้เคียงกับหลักข้อที่ ๓ ที่ว่าด้วยการพึ่งตนเอง
ปฏิเสธการอ้อนวอน ผู้จะถึงความสำเร็จก็ต้องพึ่งตนเป็น
ผู้ดำเนินการ เป็นแต่แสดงวิธีการว่าจะพึ่งตนอย่างไร หรือ
ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ. คำว่าอิทธิ นอกจากแปลว่าความ
สำเร็จแล้ว ยังแปลได้ว่าฤทธิ์ มนุษย์ที่แสดงฤทธิ์ได้ จะโดย
วิธีของวิทยาศาสตร์หรือจิตศาสตร์ก็ตาม ก็จะต้องอาศัย
หลักทั้ง ๔ ข้อเหล่านี้.

๑๓. หลักกัตถัญญกตเวที

(๑) “บุคคลที่กัตถัญญ (รู้คุณที่คนอื่นทำแล้ว)

กตเวที (ประกาศหรือตอบแทนคุณที่คนอื่นทำแล้ว) เป็น
ผู้ที่หาได้ยากในโลก."

บุญจกัตุตถ ๒๒/๔๔๘, ๒๒๓.

(๒) "ความกตัญญูเป็นมงคลอันสูงสุด."

มงคลสูตร ๒๕/๔.

อธิบาย: พระพุทธภาษิตเท่าที่ยกมาเพียงเล็กน้อย
นี้ ย่อมเป็นเครื่องแสดงถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาว่า
คือความกตัญญูกตเวทีเป็นธรรมจรรยาอัน สำคัญข้อ หนึ่งที่
มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน. ความจริงธรรมะข้อนี้ก็มีสอนกันอยู่
ทั่วไป แม้ไม่ใช่ในทางศาสนา แต่เพื่อให้เห็นความสมบูรณ์
ในหลักธรรมที่สำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนา จึงยกมา
กล่าวไว้ด้วย. พระสารีบุตรเถระได้ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญูกตเวที
ที่เป็นแบบฉบับ ท่านทราบว่าพระอัสสชิเถระอาจารย์ผู้
แนะนำท่านให้รู้จักพระพุทธศาสนาอยู่ ณ ที่ใด ท่านก็นอน
หันศีรษะไปทางนั้น และแม้ในเรื่องเล็กน้อยที่ใครมี
อุปการะคุณแก่ท่าน ท่านก็ระลึกได้เสมอ การสอนเรื่อง
กตัญญูกตเวที เป็นทางทำให้มนุษย์กระชับความสัมพันธ์
ในทางถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน และรู้จักบุญคุณของกันและกัน.

๑๔. หลักเรื่องการกลับตัว

(๑) “ผู้ใดปิดกั้นกรรมชั่วที่ทำลงไปแล้วด้วยความดี
ผู้นั้นย่อมทำโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ปราศจาก
เมฆหมอกฉะนั้น.”

ธัมมบท ๒๕/๓๘.

(๒) “ผู้ใดประมาทแล้ว ไม่ประมาทในภายหลัง
ผู้นั้นย่อมทำโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์ที่ปราศจาก
เมฆหมอกฉะนั้น.”

ธัมมบท ๒๕/๓๘.

อธิบาย: เมื่อพิจารณาถึงคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาโดยทั่ว ๆ ไป จะพบธรรมะเรื่องการกลับตัวนี้ข้อหนึ่ง ว่าเป็นธรรมะภาค ๆ แต่มีความหมายลึกซึ้งน่าขบคิด ซึ่งถ้าได้เห็นความสำคัญของธรรมะข้อนี้แล้ว จะทำให้รู้สึกเสียกายแทนเพื่อนมนุษย์อีกเป็นอันมากที่พากันมองข้ามธรรมะข้อนี้เสีย ทอดตนให้จมอยู่ในความเสื่อมอย่างหมดอาลัยใยดี หรือบ้างก็ยึดยึดทำความชั่วยิ่งขึ้น ด้วยคิดสั้น ๆ ว่า ไหน ๆ ได้เสียแล้วก็จะเสียให้เต็มที่ กล้ายกกันว่า เมื่อเบือนโคลนแล้วก็ตลุดลงคลุกโคลน อย่างไม่ต้องกลัวเบือนอะไรต่อไปอีก.

ผู้ที่ไม่ถ่วงทายเป็นเสียแต่ยังเด็ก คงจะได้เคยผ่านความ
ผิดพลาดบกพร่องอะไรกันมาบ้าง ไม่มากก็น้อยถึงกับบาง
ท่านได้กล่าวเป็นภาษิตไว้ว่า “คนผู้ไม่เคยทำผิด คือ คนผู้
ไม่เคยทำอะไรเลย” “ความผิดพลาดเป็นของมนุษย์ การให้
อภัยเป็นของเทวดา” ซึ่งข้าพเจ้าอยากจะเสริมไว้อีกข้อหนึ่ง
ในที่นี้ว่า “ความผิดพลาดเป็นของมนุษย์ แต่มนุษย์ที่ดีต้อง
รู้จักกลับตัว.”

ทางพระพุทธศาสนายอมรับว่า บุคคลในโลก มี
โอกาสที่จะประพฤติชั่วหรือทำความผิดพลาดเสียหายได้โดย
ง่าย เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นจะชักจูงให้เกิดกิเลสซึ่งเป็นเหตุ
ทำชั่วมีอยู่มาก ท่านจึงสอนให้มีสติ และให้พิจารณาโดย
รอบรอบก่อนแต่จะทำอะไรลงไป แต่ยังมีปัญหาที่ว่า ถ้าเป็น
ผู้พลั้งพลาดเสียหายแล้ว แม้จะทำคืนสิ่งที่แล้วมาไม่ได้
จะคงปล่อยให้พลั้งพลาดอยู่ตลอดไปเช่นนั้นหรือ หรือว่าจะ
ทำให้ผิดพลาดชั่วซ้ำยิ่งขึ้น ด้วยถือหลักง่าย ๆ ว่า เมื่อได้
เสียแล้วก็จะเสียให้เต็มที่ ความขอนี้พึงทราบโดยอุปมา.

ผ้านุ่งห่มของบุคคลที่ขาดทะลุเป็นช่องไปด้วยเหตุใด
เหตุหนึ่ง บุคคลควรจะประจุนให้ดี่หรือควรนุ่งห่มทั้งที่ขาด

อยู่อย่างนั้น หรือว่าจะควรรู้ให้เขาคงขึ้นจนเป็นร่างแห
แล้วนั่งหมั่น ข้อนั้นต้องตอบว่า ควรปะชุนให้ดี.

อีกอย่างหนึ่ง บุคคลมีกายเปราะเปื้อนของโสโครกมี
กลิ่นเหม็นอันพึงรังเกียจ จะควรร้างตีหรือปล่อยไว้ดีหรือ
ว่าจะควรรเอาของโสโครกนั้น มาเทรตตัวให้เปราะเปื้อน
มากขึ้นอีก ข้อนั้นต้องตอบว่า ควรร้างเสียให้สะอาด.

และอีกอย่างหนึ่ง บุคคลเดินทางไปสู่ที่หมายแห่ง
หนึ่ง ในระหว่างทางพบทาง ๒ แพร่ง กลับลัคล้ายกลับลคลา
จำไม่ได้ว่าทางไหนถูก ต่อเมื่อเลือกเดินไปทางหนึ่งเป็น
เวลานานแล้ว จึงรู้ว่าเดินผิดทางทั้งนี้ ควรจะถอยกลับมา
สู่ทางแยกเก่า แล้วเดินทางที่ถูกต่อไปใหม่หรือควรหยุดเฉย
อยู่เพียงนั้น หรือว่าควรเดินต่อไปอีกทั้งที่รู้ว่าผิดและไม่มี
โอกาสถึงที่หมายได้เลยเป็นอันขาดแม้ข้อนี้ก็ต้งตอบว่า
ควรถอยกลับมาเดินทางที่ถูกต่อไปใหม่.

การงานหรือความประพฤติก็เช่นเดียวกัน ผู้ใดเคย
ผิดพลาดมาแล้ว ไม่ควรปล่อยอยู่อย่างนั้น หรือจงใจทำผิด
พลาดยิ่งขึ้น ควรจะคิดแก้ไขกลับตัว ทำแต่ในทางที่ดี
ที่ถูกจึงจะชอบ

ผู้ที่ผิดพลาดแล้วทอกลายในชีวิต หรือเกิดความ
 อีตยจะทำความผิดพลาดยิ่งขึ้น เชื่อว่ามอบตัวเองให้แก่
 ความชั่วความผิดพลาด มิได้เป็นเจ้าของของ ๆ ตัวเองทั้ง
 ซื่อว่าไม่ทำตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สอนให้ควบ
 กุมชีวิตของตนให้เป็นไปในทางที่ดี ด้วยการทำความดีอีก
 ด้วย ถ้าถือเสียว่าสิ่งที่ล่วงแล้วมาเป็นเพียงความฝัน ซึ่งทำ
 ได้อย่างมากเพียง นึกย้อนไปสาวเอามาคิดทบทวนเล่น
 เท่านั้น ก็อาจทำสิ่ง ๆ เสียได้โดยง่าย แล้วหันมาเอาใจใส่
 กับความเป็นไปในปัจจุบันและอนาคต คิดปรับปรุงแก้ไข
 ทางดำเนินชีวิตของตนต่อไปใหม่ ให้อยู่ในทำนองคลอง
 ธรรม ประกอบเหตุแห่งความเจริญ ตามควรแก่ทางโลก
 หรือทางธรรม ก็จะช่วยตัวเองให้รุ่งเรืองขึ้นได้ เป็น ตโม
 โชติปรายโน ผู้มีตมาแล้วสว่างไป เปรียบเหมือนดอกบัว
 เกิดในกองขยะ แต่ส่งตัวเองให้สูงขึ้นไปได้ และมีกลิ่นหอม
 พุ้งต่างจากขยะฉะนั้น ทางพระพุทธศาสนาชื่นชมต่อบุคคล
 เช่นนี้ ผู้ไม่ยอมทอกลายให้อยู่ในอำนาจของความชั่วความ
 ผิด และเมื่อย้อนไปกล่าวถึงคำว่า “ความผิดพลาดเป็นของ

มนุษย์ แต่มนุษย์ที่ดีต้องรู้จักกลับตัว” แล้วก็พิจารณาถึงหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ที่สอนถึงการกลับตัวนี้ต่อไปอีก.

๑. ในพระไตรปิฎก มีเรื่องปรากฏว่า ภิกษุบางพรหมณ์บ้าง ล้วงเงินเพราะความเข้าใจผิดในพระพุทธเจ้า เมื่อสำนักคนได้จึงทูลขอมา พระองค์ตรัสประทานอภัยแล้ว ได้ตรัสสรุปในที่สุทว่า “การที่บุคคลเห็นโทษล้วงเงินแล้วทำคืนเสียให้ถูกรรรม สำรวมระวังต่อไปนั้น เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ” นี้แสดงว่า ในอริยวินัยไม่นิยมความต้อร้นหรือเมินเฉยในเมื่อสำนักได้ว่า ตนประพฤติผิดล้วงเงินผู้อื่น.

๒. ในทางวินัย ภิกษุใดประพฤติผิด เป็นเหตุให้สงฆ์ลงโทษ เช่นไม่ให้มีไกรคบหาพูดจาด้วย หรือกฤหัสถ์ใดประพฤติตนในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ภิกษุและศาสนา จึงถูกสงฆ์ประกาศคว่ำบาตรไม่รับไทยธรรมของผู้นั้น เมื่อภิกษุก็ดี กฤหัสถ์ก็ดี เหล่านี้กลับตัวได้ สงฆ์ก็ประกาศเลิกข้อลงโทษนั้น ๆ ให้เป็นผู้มีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกับหมู่ต่อไปตามเดิม เป็นการแสดงว่าข้อลงโทษนั้น ๆ แท้จริงก็มุ่งความกลับตัวได้ของผู้ประพฤติผิดเป็นที่ตั้ง.

๓. ในการสอนเรื่องความไม่ประมาท พระพุทธเจ้า
 ได้สอนให้ไม่ประมาท ในการละความเห็นผิดทำความเข้าใจ
 ให้ถูกต้อง และเรื่องทิวสุขกรรม การทำความเข้าใจให้ตรง
 พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุ ที่ตั้งแห่งการทำ
 บุญประการหนึ่ง. ความเห็นนั้น จะให้เห็นถูกต้องคลอสาย
 ทุกเรื่องเป็นการยาก ในเรื่องที่ยังไม่เคยศึกษาค้นคว้า
 หรือเรื่องที่ยังไม่รู้ไม่จริง ก็จำเป็นต้องอยู่เองที่จะต้องมีความ
 เห็นผิดเข้าใจผิดอยู่บ้าง โดยเฉพาะในทางธรรมปฏิบัติ ได้
 มีคณาจารย์เจ้าดำริห์สั่งสอนอยู่เป็นอันมาก ซึ่งปรากฏว่า
 แม้พระพุทธเจ้าของเราที่เคยศึกษา และปฏิบัติตามคำสั่ง
 สอนของคณาจารย์เหล่านั้น แต่เมื่อศึกษาดีถ้วนแล้ว เห็น
 ว่ายังไม่ใช้ทางที่ถูกแท้ จึงทรงค้นคว้าด้วยพระองค์เองต่อไป
 ใหม่: นี่แสดงว่าพระองค์ทรงถือเหตุผลที่ถูกที่ชอบ รู้
 จักกลับพระองค์ไม่ยอมจมอยู่ในความผิด. บางคนเคยมี
 ความเห็นอย่างใด ก็ยืนยงอยู่อย่างนั้นไม่ยอมเปลี่ยนแปลง
 ที่ซึ่งรู้ว่าความเห็นของตนผิด ซึ่งท่านพระกุมารกัสสปเคย
 เปรียบบุคคลเช่นนี้กับคนที่ไม่ยอมทิ้งอุจจาระที่นำไป ด้วย
 ประสงค์จะทำประโยชน์บางอย่างเพื่อรายได้ ทั้ง ๆ ที่พบ

วัตถุมีค่าต่าง ๆ ในระหว่างทาง เช่น ปอ ป่าน เงิน ทอง
 ด้วยเสียกว่าตนได้แบกมานานแล้ว. แม้ในการสนทนา
 ธรรมหรือสนทนาเรื่องอื่นใด ถ้ามุ่งประโยชน์ก็ควรจะยอม
 รับผิดชอบหรือรับรองผู้อื่น ในเมื่อเห็นว่าคำพูดของตนไม่ถูก
 และเหตุผลของผู้อื่นถูกต้องดีกว่า แม้พระนาถเสนเถระ
 เมื่อจะสนทนากับพระเจ้ามิลินท์ ก็ได้ทูลข้อมความเข้าใจ
 ก่อนว่า จะสนทนากันอย่างบัณฑิต คือถือเหตุผลที่ถูกต้อง
 เป็นประมาณอันแสดงว่า ในการกลับตัวจากความเป็นผู้
 เห็นผิดนั้น นอกจากต้องพยายามศึกษาค้นคว้าให้รู้จริงใน
 สิ่งนั้น ๆ ด้วยตนเองแล้ว แม้เมื่อสนทนาปราศรัยกับผู้อื่น
 ก็ควรยอมรับรองความเห็นที่ถูกที่ชอบด้วยเหตุผลไม่ถือผิด
 ยินยอมติของตนทั้งรู้ว่าผิด ความกลับตัวเช่นนี้ย่อมเป็น
 ไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองเป็นอย่างมาก.

๔. ผู้ใดก็ตาม แม้จะเคยเป็นคนโหดร้าย ประพฤ
 ติชั่วช้ามาก่อน ด้วยสิ่งแวดล้อมชักจูงก็ดี ด้วยความโง่เขลา
 เขาปัญญาหรือเหตุใด ๆ ก็ดี เมื่อทราบว่าตนผิดแล้วควร
 ละเลิกความประพฤตินั้นเสีย กลับตัวให้เป็นคนดี เริ่ม
 ประพฤติความดีต่อไป ทำได้เช่นนี้ทางพระพุทธศาสนา

ยอมสรวเสริญ มีตัวอย่างเช่นพระองค์กุลิมาล เคยเป็นโจร
ฆ่าฟันคนมามากต่อมาก แต่กลับตัวได้ กลับตั้งอยู่ใน
ศีลธรรมจนได้สำเร็จพระอรหัตผล แล้วเปล่งอุทานแสดง
ความเห็นในเรื่องการกลับตัวนี้ด้วยน้ำใสใจจริง ตามพระ-
พุทธภาษิตซึ่งทรงไว้เป็นหลักขำขันนั้น

๕. เมื่อพิจารณาจากพุทธประวัติ และสาวกประวัติ
แล้ว จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกทั้งหลายก็ดี
ได้ผ่านความกลับตัวมาด้วยกันทั้งสิ้น ในอุปทาน^๑แสดง
บุพกรรมของพระองค์ พระพุทธเจ้ายอมรับว่าพระองค์เคย
เป็นนักเลงชื่ออุปนาติ เทียวอาละวาดกล่าวต่อพระปัจเจก-
พุทธเจ้าในชาติล่วงมาแล้ว ชาติใดชาติหนึ่ง และเคยเป็น
อะไรต่ออะไรอีกที่ไม่ดี ซึ่งในที่สุดก็พยายามกลับตัวติดต่อกัน
ในชาติหลัง จนได้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด พระสาวก
ทั้งหลาย เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ กันนับถือ
ศาสนาอื่นมาก่อน แต่เมื่อได้ฟังหลักธรรม อันประกอบ
ด้วยเหตุผล ในศาสนาของพระผู้มีพระภาค ก็กลับตัว กลับ

๑. อุปทาน สุตตันตปิฎก ๓๒/๔๗๒.

ใจ กลับความเห็น มาประพาศิพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ชฎิลพันรูปอันมีท่าอันอรุณเวลกัสสป นทีกัสสป และกยากัสสป ๓ พี่น้องเป็นประธานก็ถือเครงในลัทธิอื่นมาก่อน เมื่อได้สดับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็พิจารณาเห็นด้วยใจของตนเองว่าลัทธิของตนไม่มีสาระ จึงทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา และโดยเฉพาะท่านอรุณเวลกัสสป ได้กล่าวประกาศเหตุผลในการที่ตนเลิกลัทธิเดิมมานับถือพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนชาวมคธผู้มาประชุมกัน ณ สวนตาลหนุ่ม

เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะปรารภการกลับตัวของพระผู้มีพระภาค และพระสงฆ์ปราณชฎิลเป็นต้นนั้นให้เป็นอารมณ์ แล้วตรวจสอบดูความเป็นไปในชีวิตของตนว่า ควรแก้ไขกลับตัวอย่างไรบ้าง ถ้าอริยาศัยยังร้ายกาจก็ควรแก้ไขเสียให้อ่อนโยน ถ้ายังเป็นผู้เกียจคร้าน ก็จงเริ่มตั้งความเพียรเสียแต่วันนี้ ความชั่วใด ๆ ที่เคยทำมาแล้วนั้น อย่ากลับทำซ้ำอีก ความเห็นใด ๆ อันตนเคยยืนยันถือมา เมื่อทราบว่าเป็นผิดแล้ว จงกลับความเห็นที่ผิดนั้นเสีย ทำให้ถูกต้องตรงต่อไป ใหม่วันนี้ วันที่ทำได้เช่นนั้นจะเป็น

วันแห่งความสดชื่นของพวกเราเหล่าพุทธบริษัท ในการที่จะได้แก้ไขความพลั้งพลาดในหนหลังเสีย ด้วยการกลับตัวให้เป็นคนดีต่อไปใหม่ ผู้ที่ได้ลืมนรสีตอันเกิดแต่การทำ ความดีมีศีลเป็นต้นแล้ว จะรู้สึกว่ามีต้ออันเกิดแต่การทำ ความดีนี้ ทำชีวิตให้สดชื่น และนำชวนเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ มาร่วมได้รับอย่างยิ่งทีเดียว.

๑๕. หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน

(๑) “ดูก่อนพราหมณ์! ธรรมะ ๔ อย่างเหล่านี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่กุลบุตร ในปัจจุบัน คือ ๑. ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยัน, ๒. ความถึงพร้อมด้วยการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้, ๓. การคบเพื่อนที่งดงาม, ๔. การดำรงชีพโดยเหมาะสม ไม่ให้ฟุ่มเฟือย หรือผดเคืองจนเกินไป.”

อรรถกถาสูตร ๒๓/๒๔๔.

(๒) “ดูก่อนคฤหบดี! ความสุข ๔ อย่างที่คฤหัสถ์ ผู้บริโภคโลกาม พึงได้รับตามกาลตามสมัย คือ ๑. สุขเกิด

แต่การมีทรัพย์, ๒. สุขเกิดแต่การได้ใช้จ่ายทรัพย์นั้น,
๓. สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้, ๔. สุขเกิดแต่การ
ประกอบกิจการที่ปราศจากโทษ."

จตกังกุตตร ๒๑/๕๐.

(๓.) "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ตระกูลถึงความ
สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งหลาย จะตั้งอยู่ไม่ได้นาน
เพราะฐานะ ๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ๑. ไม่แสวง
หาสิ่งทหาบ, ๒. ไม่ซ่อมแซมสิ่งที่คร่ำคร่า, ๓. ไม่รู้จัก
ประมาณในการใช้ทรัพย์สมบัติ, ๔. ตั้งหญิงหรือชายผู้
ทุศีลให้เป็นใหญ่ (คือเป็นแม่เรือน พ่อเรือน)."

จตกังกุตตร ๒๑/๓๔๖.

(๔.) "ธรรมของผู้ครองเรือน ๔ อย่างคือ ๑. สัจจะความ
ซื่อสัตย์ต่อกัน, ๒. ทมะ ความรู้จักข่มจิตของตน, ๓. ขันติ
ความรู้จักอดทน, ๔. จาคะ ความรู้จักให้ปันเผื่อแผ่."

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๓๑๖.

(๕) "ดูก่อนบุตรแห่งภฤหบดี! สาวกของพระ
อริยเจ้าย่อมไม่เสพอบายมุข (ปากทางแห่งความเสื่อม)

๖ อย่าง คือ ๑. คมนำมา, ๒. เทียวกลางคืน, ๓. เทียว
 คูการเล่น, ๔. เล่นการพนัน, ๕. คบคนชั่วเป็นมิตร,
 ๖. เกียจคร้านทำงาน."

สังคาลสูตร ๑๑/๑๕๖.

๖. "ดูก่อนพราหมณ์! ปากทางแห่งความเสื่อม
 แห่งโลกทรพย์ที่เกิดขึ้นแล้ว มี ๔ อย่าง คือ ๑. ความเป็น
 นักเลงหญิง, ๒. ความเป็นนักเลงสุรา, ๓. ความเป็น
 นักเลงการพนัน, ๔. ความคบคนชั่วเป็นมิตร."

ชตุกกังคุตตร ๒๑/๒๕๖.

อธิบาย: ธรรมะเหล่านี้มีคำอธิบายชัดเจนอยู่ในตัว
 แล้ว เมื่อพิจารณาดูจะเห็นได้ว่า ถ้าผู้ครองเรือนศึกษา
 ธรรมเหล่านี้ และปฏิบัติตามโดยมากแล้ว ก็เป็นอันหวัง
 ความสุขทางโลกได้ นี่แสดงถึงคำสอนทุกแง่ทุกมุมของ
 พระพุทธเจ้า ซึ่งแบ่งเป็นชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูง คน
 ปฏิบัติได้เพียงโลก ๆ ก็ได้รับความสุขอย่างโลก ๆ เป็นอัน
 ขอมรรับว่าคนเราไม่เหมือนกัน ปฏิบัติได้สูงบ้างต่ำบ้าง จึง
 ทรงสั่งสอนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่คนทุกชั้น.

๑๖. หลักปฏิบัติ ๓ ชั้น (คือ, สมาธิ, ปัญญา)

(๑) “ดังได้สดับมา พระผู้มีพระภาค เมื่อประทับ
อยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์, ณ อัมพลัฏฐิกา
ราชอุทยาน, ณ ป่าวาทิกัมพวันเมืองนาลันทา ทรงสั่ง
สอนธรรมมีกลาส่วนมากแก่ภิกษุทั้งหลาย คือ สីล (การ
รักษากายวาจาให้เรียบร้อย) สมาธิ (การทำจิตให้ตั้งมั่น)
ปัญญา (ความรอบรู้ตามเป็นจริง).”

มหาปรินิพพานสูตร ๑๐/๕๕.

(๒) “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเธอศึกษาทั้ง
อริยศีลศึกษา ทั้งอริยจิตตศึกษา ทั้งอริยปัญญาศึกษา เธอ
มีจักขุระวาระ โทสะ โมหะ ได้ เพราะละระวาระ โทสะ
โมหะได้ ถึงจักไม้ออกกุศลกรรม จักไม่เสพบาปกรรม.”

คัมภีร์กุตตร ๒๐/๒๕๖.

(๓) “นรชนผู้มีปัญญา ตั้งอยู่ในศีลแล้วเจริญ
สมาธิและปัญญา เป็นผู้มีความเพียร มีความรู้สึกรู้ตัว
เห็นภัยในกิเลส ผู้นั้นจะพึงสวางกษัตริ (ทั้งภายในภายใน
นอก) ได้.”

ส. สกลด. ๑๕/๒๐.

อธิบาย: สิกขา คือข้อควรศึกษา ๓ ชั้นอันได้แก่ ศีล
สมาธิ บัณฑิต นี้เรียกว่า อนุบุพพปฏิปทา (ข้อปฏิบัติตาม
ลำดับ) บ้าง เรียกว่าไตรสิกขาบ้าง และ ศีล สมาธิ บัณฑิต
นี้เรียกว่าอริศีล อริจิต อริบัณฑิต บ้าง มีคำว่า อริ อยู่หน้า
หมายถึงศีลสมาธิบัณฑิตอย่างสูง หลักทั้ง ๓ ข้อนี้ขัดเกล
ข้างนอกเข้าไปหาข้างใน คือ ศีลขัดเกลากวามประพฤติก
กายวาจา สมาธิขัดเกลากิจให้สงบระงับทั้งนั้น บัณฑิตขัด
เกลากวามเห็นให้ถูกต้องตามเหตุผลที่เป็นจริง แม้มรรคมี
องค์ ๘ ที่เป็นทางสายกลางเมื่อยกกล่าวก็คือ ศีล สมาธิ
บัณฑิตนี้เอง ท่านแสดงความเกี่ยวเนื่องกันเป็นต่อ ๆ ว่า
ศีลอบรมสมาธิ สมาธิอบรมบัณฑิตโดยลำดับ จิตซึ่งบัณฑิต
อบรมแล้วก็จะพ้นจากอาสวะ คือกิเลสที่ต้องหมกหมมอยู่ใน
สันดาน หนังสือวิสุทธิมรรค อันเป็นตำราทางพระพุทธ
ศาสนาที่เป็นหลักฐานมีผู้นิยมนั้น ก็แบ่งชั้นตามหลัก ๓
ประการ คือ ศีล สมาธิ บัณฑิต ศีล สมาธิ บัณฑิต
ที่อบรมให้เต็มทีสัมพันธ์กันดุจเกลียวเชือก ๓ เกลียว คือ
นอกจากเมื่อเอามือจับย่อมกระทบทั้ง ๓ เกลียวแล้ว ยัง
อำนวยผลคือความดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ ถ้าเทียบ
ด้วยบันได ๓ ชั้นก็เป็นบันไดที่จะส่งผู้ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จ

หลุดพ้น อันเป็นข้อมุ่งหมายอย่างสูงทางพระพุทธศาสนา
ท่านจึงเปรียบไว้ว่าน้ำทะเลมีรสเดียว คือรสเค็มฉ่ำใน
ธรรมวินัยก็มีรสเดียวคือความหลุดพ้นฉนั้น เมื่อ
ปรารภความหลุดพ้นจึงควรอาศัยบันได ๓ ขั้น คือ ศีล
สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องก้าวขึ้นไป (สู่ความบริสุทธิ์
ทางกาย วาจา และใจ)

๑๑. หลักเรื่องอนัตตา

(๑) “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ! รูป (ร่างกาย) เวทนา
(ความรู้สึกลึกซึ้ง ทุกข์ ไม่ทุกข์ ไม่สุข) สัญญา (ความ
จำ) สังขาร (ความคิด) วิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทาง
ตา หู เป็นต้น) ไม่ใช่ตนถ้าเป็นตนก็ไม่พึงเป็นไปเพื่อ
อาพาธ และจะพึงได้ในสิ่งเหล่านี้ว่า จงเป็นอย่างนั้นเถิด
อย่าเป็นอย่างนั้นเลย สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็น
ตัวตนของเรา.....ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุฉนั้น
แล รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งอดีต
อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือ
ละเอียด เลวหรือดี โกลหรือไกล ทั้งหมดนั้นไม่ใช่
ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา....”

(๒) “เมื่อใด เห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (คือไม่ใช่ตัวตน) เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์.”

ฉัมมบท ๒๕/๕๐

อธิบาย: หลักพระพุทธศาสนา แยกกับศาสนาพราหมณ์อย่างสำคัญ ตรงที่ศาสนาพราหมณ์สอน อัตตา หรือ อาตมัน ส่วนพระพุทธศาสนาสอนอนัตตา อัตตา หรือ อาตมัน แปลว่าตัวหรือตน ทางศาสนาพราหมณ์ถือ มี “ตนใหญ่” หรือ “ปรมาตมัน” เป็นตนสากล และมีตนย่อยคือชีวิตเฉพาะคนที่แยกมาจากตนใหญ่เรียกว่า “ชีวาตมัน” ส่วนทางพระพุทธศาสนายอมรับว่าตนมีเพียงที่สมมติ หรือร้องเรียกกัน คือร่างกายจิตใจของแต่ละคน ก็สมมติเรียกว่าตนของผู้นั้น เช่นคำว่าตนเป็นที่พึ่งของตน แต่ไม่ให้ยึดถือเป็นจริงเป็นจัง สอนให้เห็นว่าที่สมมติเรียกกันนั้น ๆ ในที่สุดก็สลายแยกไปตามธาตุเดิมของมัน ถ้าเป็นตนจริงแล้ว ก็ควรจะบังคับบัญชาไม่ให้ปรวนแปร แก่เฒ่า หรือแตกสลายไปได้ดังปรารถนา แต่ก็บังคับบัญชาไม่ได้ มันคงปรวนแปรไปตามธรรมชาติ

ของมัน. เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่ควรยึดถือว่าเป็นนั่นเป็นนี่หรือ
 เป็นตัวตนของเรา เพื่อจะได้ไม่ต้องเศร้าโศกเสียใจ ใน
 เมื่อสิ่งนั้นเสื่อมสลายไป. ในทางธรรมจรรยา การยึดถือ
 ว่าตนมีอยู่ถาวรไม่รู้จักสิ้น เป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกว่า
 ฆ่าคน ประทุษร้ายคน ก็ไม่เป็นอันฆ่า เพราะตนไม่รู้จัก
 ตาย เป็นการผ่านไประหว่างธาตุต่อธาตุ เช่นมีกเป็นธาตุ
 ดิน ตัดศีรษะคนผ่านไประหว่างธาตุดินธาตุน้ำเป็นต้น
 เลยเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนกันและมุนานะในทางผิด
 นอกจากนั้นยังเป็นเหตุให้ยึดถือติดอยู่ในตนเป็นคนถือตน
 เห็นแก่ตน. (ผู้ใคร่ศึกษามติทางพระพุทธศาสนาเรื่อง
 อนัตตานุพินธุอนัตตลักขณสูตร (๑๗/๘๒) ท้ายปฏฐา-
 ปาทสูตร (๙/๒๔๘) จุฬาสัจจสูตร (๑๒/๔๒๒) และ
 สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖, ๑๗, ๑๘) . ในอนัตตลักขณสูตร
 มีข้อความย่อ ๆ ดังแปลไว้ข้างต้นแล้ว. ท้ายปฏฐาปาทสูตร
 ทรงแสดงว่า คำว่า ตนนี้เป็นเพียงโลกสมัญญา โลกนิรुคฺติ
 โลกโวหาร โลกบัญญัติติดถาคดย่อมเรียกไปตาม แต่หาได้
 ยึดถือไม่. ในจุฬาสัจจสูตรแสดงการโต้ตอบอย่างละเอียด
 ระหว่างสัจจนิกรณด้วยนัยนัยมติเรื่องอัตตากับพระพุทธเจ้า
 ผู้ตรัสสั่งสอนเรื่องอนัตตา. ข้อที่กล่าวว่าธรรมทั้งปวงเป็น

อนัตตานั้น แสดงว่าไม่แต่ขั้น ๕ คือร่างกายและจิตใจเท่านั้นที่เป็นอนัตตา แม้สิ่งทั้งปวงที่เป็นสังขารมีปัจจัยปรุงแต่งก็ตาม เป็นวิสังขารไม่มีปัจจัยปรุงแต่งก็ตามล้วนเป็นอนัตตาไม่ใช่ตนทั้งสิ้น. ก่อนจะแนะให้เห็นว่าไม่ใช่คน ท่านแสดงเป็นลำดับมาว่า สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นไม่ใช่ตน. ในกายจิตตสูตรสังยุตต-
 นิภาย (๑๖/๑๑๔) พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนถือว่ากายเป็นตนยังคิดว่าเพราะกายยังตั้งอยู่ได้ปีหนึ่งบ้าง ๒ ปี ถึง ๑๐ ปี ๒๐ ปีเป็นต้นบ้าง แต่ถือจิตเป็นตนไม่ควรแท้ เพราะจิตเกิดดับเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงชื่อว่าสอนให้ปล่อยวางไม่ยึดถืออะไรเป็นตนทั้งสิ้น เมื่อปล่อยวางได้ ก็เป็นเหตุให้ใจเป็นอิสระจากความยึดถือ. ในหนังสือ Sacred Books of the East เล่ม ๔๙ หน้า ๑๓๑ ตอนที่แสดงคำโต้ตอบระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอาฬารดาบส (แปลมาจากเรื่องพุทธจริตของอัสวโฆส) แสดงคำถามของพระพุทธเจ้าต่อเหตุผลของอาฬารดาบส (ผู้ถือลัทธิสางขะ) ว่า "เขตคณฺณหรือผู้รู้กาย คืออาत्मัน ซึ่งไม่มีกายนั้นจะต้องเป็นผู้หรือผู้ไม่รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นผู้ก็จะต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ ถ้ายังมีสิ่งที่ถูกรู้ก็ยังไม่หลุดพ้น"

หรือถ้าอาตมณั้นถือกันว่าเป็นผู้ไม่รู้, เมื่อเป็นเช่นนั้น
 อาตมณที่นึกว่าสภาพนั้นจะมีประโยชน์อะไรแก่ท่าน แม้
 ไม่มีอาตมณเช่นนั้น ความไม่รู้ก็มีอยู่แล้ว เช่นในท่อนไม้
 หรือกำแพง; ตราบที่ยังไม่พ้นจากจำนวนเป็นต้น อาตมณ
 ก็ยังไม่เป็นอิสระจากลักษณะ, เพราะฉะนั้นเมื่อยังไม่พ้น
 จากลักษณะ ก็ยังกล่าวถึงความหลุดพ้นไม่ได้ ลักษณะกับ
 เจ้าของลักษณะแยกจากกันออกจริง ๆ ไม่ได้ เหมือนเราไม่
 สามารถสังเกตเห็นไฟที่แยกออกจากรูปและความร้อนได้.”
 นี่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงกำหนดถือคติหาหรืออาตมณ ที่
 ถือกันว่าเป็นที่สุดแห่งสิ่งทั้งปวงแล้วเป็นผู้รู้, ถ้ารู้ได้ก็
 ต้องมี “อะไร” ที่ถูกรู้ ถ้ายังมี “อะไร” ผูกพันอยู่ก็จะ
 ชื่อว่าพ้นไม่ได้ หรือถ้ากล่าวว่าอาตมณนั้นไม่รู้ อาตมณจะ
 ต่างอะไรกับท่อนไม้หรือกำแพงเล่า ตามลัทธิสงฆ์ ชะ
 ชาติญ หรืออาตมณมีอยู่ก่อนลักษณะ มาถูกผูกพันด้วยลักษณะ
 ในภายหลัง เมื่ออาตมณมีความหลุดพ้นอยู่ก่อนแล้วมาถูก
 ชิงได้ก็จะนับว่าเป็นความหลุดพ้นจริงจึงอะไร ได้ความเข้า
 ใจนี้ยากหน่อย แต่ก็พอค่อย ๆ กิจพิจารณาได้. ตกลง
 ว่าหลักอนัตตาของ พระพุทธศาสนาเป็นหลักสำหรับถอน
 ความยึดมั่น ถือมั่นในตัวคน อันเป็นเหตุให้เกิดอหังการ

(ความถือว่าเรา) มมังการ (ความถือว่าของเรา) หนึ่ง
ตามโวหารของโลก ใครจะเรียกว่าตนหรืออะไรก็ตามใจ เรา
ก็พูดกับเขารู้เรื่อง ก็ยอมพูดตามสมมติบัญญัติ เป็นแต่
ในการพิจารณาหาเหตุผลสนใจ เราไม่ยึดถือตามสมมติ
นั้น.

๑๘. หลักอริยสัจ

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นี้อุทฺธกขอริยสัจ ได้แก่
ความเกิด แก่ ตาย ความเศร้าโศกคร่ำครวญ ทุกข์
กาย ทุกข์ใจ คับแค้นใจ เป็นทุกข์แต่ละอย่าง ประจักษ์
สิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้นก็^๕เป็นทุกข์ประจวบกับอารมณ์อื่นไม่
เป็น^๕ทุกข์เป็นทุกข์ พลัดพรากจากอารมณ์อื่นเป็น^๕ทุกข์
เป็นทุกข์ โดยย่อนันต์^๕ ๕ ทั้งยังยึดถืออยู่เป็นทุกข์.”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นี้อุทฺธกขสมุทัย อริยสัจ
(เหตุให้ทุกข์เกิด) ได้แก่ต้นหาอันทำให้เกิดอีก ประ
กอบด้วยความติดด้วยอำนาจความเพลิน ยินดีขึงใน
อารมณ์นั้น ๆ กล่าวคือ ความทะยานอยากในอารมณ์ที่
ใคร่ ๑ ความทะยานอยากมีอยากเป็น ๑ ความทะยาน
อยากไม่มีไม่เป็น ๑.”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นี้ออกุขนิโรธวิสัย
(ความดับทุกข์) ได้แก่ความดับโดยสิ้นความติดไม่มี
เหลือ ความสละ ความวาง ความปล่อย ความไม่
อาลัยตัณหานั่นแล.”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นี้ออกุขนิโรธคามินีปฏิ-
ปทาวิสัย (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) ได้แก่
ทางมืองค์ ๘ อันประเสริฐนั้นแล กล่าวคือความเห็นชอบ
๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑
เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งใจ
มั่นชอบ ๑.”

“—ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ก็เมื่อใดแลบัญญัติอัน
รู้เห็นตามเป็นจริง ในวิสัย ๔ เหล่าอันมีรอบ ๓
นอการ ๑๒ ดังกล่าวมานี้ของเราหมดจดแล้ว เมื่อนั้น
เราจึงยืนยันตนว่าเป็นผู้ตรัสรู้ยิ่ง ซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ
อันยอดเยี่ยม—”

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร. ๔/๑๘. ๑๕/๕๒๘.

๑. รอบ ๓ คือสังขญาณ ญาณรู้ตัววิสัย ๑ กิจจญาณ ญาณรู้หน้าที่
ที่ควรทำในวิสัย ๑ กตญาณ ญาณรู้หน้าที่ที่ทำสำเร็จแล้ว ๑ เป็นไป
ในวิสัย ๔ จึงเป็นนอการ ๑๒.

อธิบาย: เรื่องอริยสัจนี้ผู้เรียบเรียงได้เขียนคำอธิบายไว้ละเอียดแล้วในหนังสือเรื่อง “อริยสัจ คืออะไร?” ฉะนั้น ในการนี้จะกล่าวเฉพาะที่เป็นปัญหาอริยสัจข้อต้น กล่าวถึงทุกข์ มองอะไรเป็นทุกข์ไปหมด แล้วก็แสดงเหตุให้ทุกข์เกิด แสดงความดับทุกข์ แสดงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์โดยลำดับ ทั้งนี้เป็นเหตุให้ผู้ศึกษาพุทธปรัชญาที่เป็นผู้รับบางคน หรือหลายคนลงความเห็นว่า พระพุทธศาสนา มองในแง่ร้าย (Pessimistic) มีคำกล่าวถึงนักมองในแง่ร้ายหรือที่ศัพท์พหุชนว่า นักพหุนิยม (Pessimist) ไว้ว่า “เขาไม่สามารถช่วยตัวเองให้มองแง่ที่ดีงามของโลกได้” เราจะแก้เขาว่ากระไร? ตามความเห็นของผู้เขียนนักมองในแง่ร้ายนั้นได้แต่ติโน่นตินี้ หาได้ชี้แจงดีหรือวิธีแก้ไขไว้ไม่. แต่ถ้าเราอ่านเรื่องอริยสัจดูให้ดีจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ชี้เพียงทุกข์เท่านั้น หากชี้ให้รู้จักเหตุ แล้วชี้ให้หาหนทางดับทุกข์พร้อมกันไป เป็นอันแสดงแง่ดีไว้ในขั้นที่สุด ผู้ศึกษาเรื่องอริยสัจจะไม่ต้องใจมือหรือหดหูเพราะเรื่องทุกข์ แต่จะรู้จักวิธีหาความสุขด้วยการศึกษาให้รู้ทุกข์พร้อมทั้งเหตุของมัน แล้วแก้ไขกับทุกข์นั้นด้วยข้อปฏิบัติอันมีเหตุผล คือ มรรคมีองค์ ๘ ประการ เมื่อเป็นเช่น

นี้จึงเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาที่มองในแง่ร้ายเลย หากสอนให้รู้จักแง่ดีโดยกำจัดแง่ร้ายต่างหาก และเรื่องอริยสัจนี้ก็คือธรรมะอันประกอบด้วยเหตุผลพร้อมทั้งข้อปฏิบัติไว้อย่างสมบูรณ์นั่นเอง ทั้งนี้ว่าเป็นหลักสำคัญยิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว จึงกล่าวปฏิญญาพระองค์ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

๑๕. หลักนิพพาน

(๑) “พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่ายอดเยี่ยม.”

ธัมมบท ๒๕/๔๐.

(๒) “พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง.”

ธัมมบท ๒๕/๔๒.

อธิบาย: ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา ถ้าไม่รู้เรื่องอริยสัจ ๔ ไม่รู้เรื่องนิพพาน ก็ควรเรียกได้ว่า ไม่รู้จักพระพุทธศาสนา, อริยสัจ คือ เหตุและผล ส่วนพระนิพพานคือ ธรรมที่พ้นไปจากเหตุผล. ถ้าจะเทียบด้วยการเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง การเดินทางคือเหตุ การถึงคือผล แต่สถานที่ถึงนั้นไม่ใช่เหตุไม่ใช่ผล คราวนี้จึงมาถึงปัญหา

เรื่องความหมายของพระนิพพาน คำว่านิพพานแปลว่า "ธรรมชาติที่ดับ" ก็ได้คือเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ดับหมดไม่มีในนิพพานนั้น. แปลว่าธรรมชาติที่ออกจากค้นหาเครื่องร้อยรัดก็ได้ คือไม่มีค้นหาเครื่องร้อยรัดในนิพพานนั้น. ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่ายเมื่อแปลนิพพานว่าดับ ก็หมายได้ตั้งแต่ต่ำจนถึงสูงที่สุด คนปฏิบัติตามหลักศีลธรรมย่อมดับความเดือดร้อนได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ คือปฏิบัติได้น้อยก็ดับได้น้อย ปฏิบัติได้มากก็ดับได้มาก ปฏิบัติได้ถึงที่สุดก็ดับได้เด็ดขาด กล่าวตามหลักอนัตตาแล้ว พระนิพพานเป็นอนัตตาก็ไม่เป็นตัวตน เพราะถ้าเป็นตัวตนก็ยังไม่หลุดพ้น เพราะยังไปติดอยู่ที่ตัวตน เหมือนอย่างว่าไฟดับ ต้องไม่มีตัวตนของไฟ ถ้ายังมีตัวตนของไฟเราก็ก็นึกได้ และไม่เรียกว่าไฟดับ ทั้งปัญหาต่อไปว่าถ้าพระนิพพานหมายถึงธรรมชาติที่ดับแล้ว พระนิพพานก็ไม่มีนั่นเอง แก้วว่า พระนิพพานไม่ได้หมายถึงดับตัวเอง หากหมายถึงว่าเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ดับไป เปรียบเหมือนไฟดับไป แต่สภาพที่ดับยังมีอยู่ หรือโรคหายแล้ว ความไม่มีโรคมียู่. ถามว่า พระนิพพานเป็นสภาพที่เข้าใจยาก เป็นสภาพที่ดับ จะว่าเป็นสุขอย่างไรกัน จะเอาอะไรมารู้ว่าเป็นสุข ตอบว่าเราเคยชินอยู่

แต่ความสุขโลก ๆ ที่ต้องอาศัย ตา หู เป็นต้น เป็นสื่อให้รู้
 จึงเข้าใจว่าความสุขนั้นมีได้ด้วยความรู้สึกอย่างเดียว แต่
 จริงพระนิพพานไม่มีสุขชนิดโลก ๆ เพราะสุขอย่างโลกยัง
 เกิดได้ดับได้ แต่สุขอย่างนิพพานหมายถึงว่าไม่มีทุกข์ คือ
 พ้นเขตของทุกข์นั่นเอง และที่เรียกว่าสุขนั้นก็ขอยืมคำพูด
 ในทางโลกไปเรียกเท่านั้น ความซึ้งเป็นของรู้ได้จำเพาะ
 ตนผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติไปให้ถึงที่สุดแล้วจะไม่แย้งกันเลย ถ้า
 ต้องการพิสูจน์ว่าพระนิพพานเป็น สุขอย่างไรก็ปฏิบัติตาม
 มรรค มีองค์ ๘ หรือตาม ศีล สมาธิ ปัญญาเกิดเปรียบเทียบ
 การอ่านหนังสือออก มีสภาพเป็นอย่างไร ถ้าหัดอ่านจนออก
 แล้วจะรู้เอง หรือเปรียบเทียบการพูดกันถึงเมือง ๆ หนึ่ง
 ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างไรก็ตามไม่ชัดเจนเหมือนไปให้ถึง
 เห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ยิ่งพระนิพพานเป็นโลกุตระพ้น
 จากโลก เรายืมถ้อยคำในทางโลกมาบัญญัติก็คงไม่ตรงแท้
 เหมือนคนที่พยายามอธิบายว่าสีขาเป็นอย่างไรให้คนจักษุ
 บอกแต่กำเนิดพัง คนจักษุบอกไม่เคยเห็นสีใด ๆ เลย แม้
 จะอธิบายให้ฟังอย่างไรก็เข้าใจไม่ได้ เช่นอธิบายว่าสีขา
 นั้นเหมือนกระดาษ เขาก็คงเข้าใจว่าสีขานั้นคือสิ่งที่เป็น
 แผ่น ๆ หรือสีขานั้นคือที่ไม่ดำ เขาก็ไม่รู้อีกว่าไม่ดำนั้น

เป็นอย่างไร เพราะแม้สีดำเขาก็ไม่รู้จัก. แต่ถ้ามีหมอกที่ตีร-
 ษาทาเขาหายสามารถแลเห็นได้ พอชี้ให้ดูว่านี่คือสีขาวก็ไม่
 ต้องอธิบายกันต่อไปอีก เขาเข้าใจได้ทันที. แยังต่อไปว่า
 พระนิพพานถ้าไม่มีความสุขอย่างโลก ๆ ไม่มีหนัง ไม่มี
 ละคร หรือความสนุกสนานอะไรแล้ว ก็ดูไม่น่าปฏิบัติเพื่อ
 บรรลุเลย. แก้วว่า ถ้าเราเอาความรู้สึกอันเคยชินมาตัดสิน
 แล้วก็เป็นอย่างนั้น แต่ถ้าถอยใจออกไปมองห่าง ๆ ดูบ้าง
 ก็พอจะเห็นได้ เช่นนอนกินอุจจาระเอร็ดอร่อย ถ้าเอา
 ความชินของนอนมาวัด มันก็จะเห็นเป็นว่า ในที่ใดไม่มี
 อุจจาระให้กิน ในที่นั้นไม่มีความสุข หรือสุนัขชอบกินซาก
 ศพ ชอบคลุกเกลือกน้ำเหลือง หรือสิ่งของที่เน่า ๆ ถ้าเอา
 ความเคยชินของสุนัขมาวัดแล้ว มันกลับเห็นว่าการที่
 มนุษย์มาหลงคมหน้าอบนั้นเป็นการโง่ เราลองเอาสำลีสับ
 หน้าอบให้มันดมมันจะเบนจุมุกหนี แต่ถ้ามันถอยใจให้สูง
 มากขึ้นกว่านั้นได้ มันก็จะเห็นได้ว่าความสุขที่มันหลงติด
 อยู่เนี่ยเป็นของต่ำช้าและน่ารังเกียจสำหรับมนุษย์ คราวนี้
 ในหมู่มนุษย์เรา เราเอาความเคยชินของเราวัด เราก็จะ
 เกิดทำให้พระนิพพานดี ต่อเมื่อมีสุขอย่างที่เราเคยประสบ
 ในมนุษย์ ถ้าเราถอยใจให้สูงกว่าเดิม มองดูอย่างทีพระพุทธ-

เจ้าและพระสาวกทั้งหลายของพระองค์มองบ้าง เราก็คงรู้จักตัวเองดีขึ้น เหมือนเมื่อเรามีอายุมากแล้วหัวเราะเยาะเด็ก ๆ ที่เล่นตุ๊กตา เล่นขายของ เล่นร่อนรูปว่าไม่สนุกอะไรเลยฉะนั้น ในชีวิตของเราเองนี้ ความรู้สึกเป็นสุขต่าง ๆ กันตามวัยตามอายุ เพราะฉะนั้น จึงควรศึกษาเรื่องพระนิพพานด้วยใจอันสูง เพื่อยกระดับของเราให้ขึ้นสู่ระดับของพระพุทธเจ้า.

๒๐. หลักความไม่ประมาท, บัณฑิตโอรส

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! บัดนี้เราเตือนท่านทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด.”

มหาปวินิพพานสูตร ๑๐/๑๙๐.

อธิบาย : พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องความไม่ประมาทเป็นพระโอวาทสุดท้าย ในที่อื่นทรงสั่งสอนว่า กุศลธรรมทั้งหมดรวมลงในความไม่ประมาท เหมือนรอยเท้าสัตว์เดินดินต่าง ๆ รวมลงในรอยเท้าช้างฉะนั้น ความไม่ประมาทจะเป็นเหตุให้เราเตือนใจ ตามคำสอนที่ทรงเตือนไว้ว่า “วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่” เราจะได้หมั่น

พิจารณาคุณค่า และหาโอกาสเพิ่มพูนคุณงามความดี และความชั่วให้ลดน้อยลง ความไม่ประมาทจะเตือนไม่ให้เรา ลืมตนเห็นเป็นจริงเป็นจังกับชีวิตโลก ประหนึ่งว่าจะดำรง อยู่ได้ชั่วกัปชั่วกัลป์ ในที่สุดทุกคนจะต้องจบลงด้วยความตาย ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยนมือไปเป็นของคนอื่น ที่ดิน ที่เรานึกว่าเป็นของเรา แต่ถ้าเราจะกลายเป็นเจ้าถ่านผั่ง เรือรายอยู่บนพื้นดินนั้น หรือบางที่เขาอาจจะเก็บไว้ในโกศ เล็ก ๆ เหมือนของเด็กเล่นแต่ไม่มีใครอยากจับต้องและ เป็นที่หวาดกลัวของเด็ก ๆ. เมื่อทุกคนจะต้องถึงที่สุด เหมือน ๆ กันเช่นนี้ ในขณะที่มีชีวิตอยู่จึงควรตั้งอยู่ใน ความไม่ประมาท ถือเอาสาระจากชีวิตที่เน่าเปื่อยไม่มีสาระ นี้ไว้ให้ได้ด้วยการบำเพ็ญคุณงามความดี บำเพ็ญประโยชน์ ตนประโยชน์ท่าน ให้สมบูรณ์เกิด.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no text or other markings on the paper.

บันทึกข้อความ

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์การศาสนา
นายวินิต ผินไพโรจน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๒๓๓๓๕๑